

UNIVERSITETI I EVROPËS JUGLINDORE
УНИВЕРЗИТЕТ НА ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА
SOUTH EAST EUROPEAN UNIVERSITY

Fakulteti i Drejtësisë

STUDIME PASDIPLOMIKE - CIKLI I DYTË

TEZA:

**PROCEDURAT E VEÇANTA NDAJ FËMIJËVE KRYERËS TË VEPRAVE PENALE NË
REPUBLIKËN E MAQEDONISË SË VERIUT DHE NË DISA VENDE EUROPIANE**

Kandidati :

Amir Huseini

Mentor:

Prof. Doc.Dr. Blerta Ahmedi Arifi

Tetovë, Dhjetor 2021

DEKLARATA E AUTORËSISË DHE FALEMINDERIME

Deklaroj se ky punim është shkruar nga ana ime dhe nuk përmban materiale nga persona të tjerë, përveç të dhënave të referuara duke i respektuar rregullat e citimit.

Shpreh vlerësim dhe mirënjohje të veçantë për Prof.Doc.Dr. Blerta Ahmedi Arifi për gjithë mbështetjen dhe mirëkuptimin e saj.

ABSTRAKT

Kriminaliteti tek fëmijët, është një fenomen shqetësues për shoqërinë tonë bashkëkohore por dhe mbarë shoqëritë në botë. Duke e pasur parasysh që përmasat e këtij fenomeni janë në rritje gjithmonë e më shumë, trajtimi në mënyrë të detajuar i gjithë elementeve përbërëse të kësaj forme të shprehjes së zhvillimit të kriminalitetit, në aspektin kriminologjik dhe penologjik është dukshëm i nevojshëm.

Objekt i këtij punimi do të jenë: Procedurat e veçanta të cilat mund të zbatohen ndaj fëmijëve të gjykuar të parapara me dispozitat e LDF-së. Një trajtesë të veçantë do të kenë dhe aspekte të përgjegjësisë penale tek fëmijët, mosha për përgjegjësinë penale dhe qëndrimet në lidhje me kufirin e kësaj moshe. Po aq rëndësi do ti kushtohet procedimit penal të të miturve¹ me trajtime teorike dhe problematika të ndryshme të praktikës, e deri te garancitë e veçanta procedurale. Një vend të rëndësishëm do zë edhe sistemi i dënimeve dhe masat edukuese, dënimet alternative në ndihmë të rehabilitimit të fëmijëve të përfshirë në krime, si dhe efikasiteti i politikave penitenciare që shteti ndërmerr ndaj fëmijëve. Studimi do të fokusohet edhe në qasje komparative me legjislacionet e disa shteteve të rajonit dhe europiane sa i përket objektit të studimit të këtij studimi, do të pasojë dhe një trajtesë krahasimore me vendet e zhvilluara, duke argumentuar dhe qëndrimin tonë në lidhje me çështjet që janë objekt të këtij studimi.

¹ Më tej në vend të termit të mitur kryerës të veprave penale do të përdoret termi fëmijë kryerës të veprave penale.

Abstract

Juvenile delinquency is a worrying phenomenon for our contemporary society but also for each society in the world. Given that the scale of this phenomenon is increasing, the treatment in detail of all the constituent elements of this form of expression and development of crime, in terms of criminology and penology is clearly necessary.

The object of this paper will be: Special procedures which can be applied to convicted children provided by the provisions of the Law. Aspects of criminal responsibility of juveniles, age for criminal responsibility and attitudes regarding the limit of this age will also have a special treatment. Equally importance will be given to the criminal proceedings of juveniles with theoretical treatments and various problems of practice, up to special procedural guarantees. An important place will also be occupied by the system of punishments and educational measures, alternative punishments, in aid of the rehabilitation of juveniles involved in crimes, as well as the effectiveness of penitentiary policies that the state undertakes towards juveniles². The study will also focus on presenting the different approaches that European countries have regarding the treatment of juvenile delinquents in criminal proceedings, there will be a comparative treatment with developed countries, arguing our position on the issues in question of this study.

² Hereafter, the term juvenile delinquency will be replaced with the term child delinquency and all the following mentions on juvenile will apply the same rule of mentioning during this research paper.

Përmbajtja

DEKLARATA E AUTORËSISË DHE FALEMINDERIME	2
ABSTRAKT	3
Abstract	4
Lista e shkurtimeve	7
Hyrje	8
Hipoteza e studimit	9
Metodologjia dhe metodat kërkimore	9
Burimi dhe analiza e të dhënave	12
Statistika përshkruese	13
Rëndësia e studimit	13
Përmbledhja dhe strukturimi i studimit	14
KAPITULLI I	16
Përkufizimi i nocionit fëmijë dhe kategorizimi i fëmijëve në grupe të ndryshme sipas Ligjit për drejtësinë e fëmijëve	16
1.1 Dispozita të përgjithshme dhe parime lidhur me procedurën për fëmijë	16
1.2 Kushtet për iniciimin e procedurës ndaj fëmijëve kryerës të veprave penale	19
1.3 Procedura përgatitore	20
1.4 Qëllimi i aplikimit të procedurave të veçanta ndaj fëmijëve	20
1.5 Burimet e të drejtës penale për fëmijë në RMV	21
1.5.1. Burimet nacionale të të drejtës penale për fëmijë	21
1.5.2 Burimet ndërkombëtare të të drejtës penale për fëmijë	22
KAPITULLI II	27
Procedurat e veçanta ndaj fëmijëve	27
2.1. Procedura për ndërmjetësim	27
2.2 Karakteristikat e procedurës ndaj fëmijëve	28
2.3 Llojet e tjera të procedurave të veçanta sipas LDF-së të RMV-së	28
2.3.1 Procedura për shqiptimin e masave të ndihmës dhe mbrojtjes	28
2.3.2 Procedurat për zbatimin e masave parandaluese ndaj fëmijës	30
2.3.3 Procedura për pranimin e përgjegjesisë dhe marrveshja për lartësinë e dënimit	31
2.3.4 Masat edukative	31
2.3.5 Masat edukativo përmirsuese	32
2.3.6 Aplikimi i masave edukuese të kontrollit të shtuar ndaj të miturve	32
2.3.7 Mbikqyrja e shtuar nga ana e entit për punë sociale	33

2.3.8 Aplikimi i masave edukuese institucionale ndaj të miturve.....	33
2.3.9 Aplikimi i sanksioneve për fëmijët kryerës të veprës penale.....	34
Burgu për të mitur	34
2.3.10 Trajtimi ligjor i fëmijëve në rastet e paraburgimit	34
2.3.11 Garancitë ligjore në procesin gjyqësor ndaj fëmijëve	35
2.3.12 Zhvillimi i procedurave të veçanta ndaj fëmijëve	35
Elementet restorative gjatë veprimit të gjykatës me fëmijët	35
KAPITULLI III	37
Procedurat e veçanta ndaj fëmijëve kryerës të veprave penale në disa vende europiane ...	37
3.1 Kroacia: Sigurimi i procedurave të veçanta dhe vlerësimi i pjekurisë - Juridiksioni i sistemit të drejtësisë për fëmijë.....	40
3.2 Fëmijë të rinj në sistemin e drejtësisë	41
3.3 Roli i policisë, prokurorëve dhe gjykatave	42
3.4 Sanksionet dhe masat e zbatueshme	48
3.5 Burgu për fëmijë (neni 23 i LGJM).....	49
3.6 Masat e Sigurisë (neni 30 i LGJM).....	50
3.7 Historiku i përgjegjësisë penale ndaj të fëmijëve në Republikën e Shqipërisë.....	52
3.8 Kodi i Drejtësisë Penale për fëmijë i Republikës së Shqipërisë.....	53
3.9 Qasja shumëdisiplinore në Drejtësinë Miqësore për fëmijë	54
KAPITULLI IV	56
Të dhënat empirike lidhur me procedurat e veçanta ndaj fëmijëve në RMV	56
4.1 Numri i rasteve të aplikimit të procedurave të veçanta te fëmijët kryerës të veprave penale në RMV	56
4.2 Të dhëna statistikore për fëmijë të përfshirë në sistemin e drejtësisë për Republikën e Kroacisë	60
4.3 Të dhëna statistikore për fëmijë të përfshirë në sistemin e drejtësisë për Republikën e Shqipërisë.....	68
Përfundime dhe rekomandime	72
Parandalimi dhe ndërhyrja si masa rekomanduese	73
Modelet e suksesshme të parandalimit të kriminalitetit të fëmijëve	73
KONKLuzion	74
BIBLIOGRAFIA	77

Lista e shkurtimeve

KP - Kodi Penal

RMV Republika e Maqedonisë së Veriut

BE Bashkësia Europiane

CLS Comparative Legal Studies

R.SH Republika e Shqipërisë

KPM Kodi Penal i Maqedonisë

LDF Ligji për të drejtat e fëmijëve

DHKA Dhoma Kombëtare e Avokaturës

LGJM Ligji i Gjykatës për të Miturit

KE Këshilli i Europës

KDPM Kodi i Drejtësisë Penale për të Mitur

Hyrje

Përfshirja e fëmijëve në strukturat kriminale ka ardhur gjithnjë e duke u rritur, kjo sepse shumë grupe kriminale i përdorin fëmijët për të realizuar synimet e tyre kriminale, nisur dhe nga shfrytëzimi i zbrazëtirave ligjore në lidhje me legjislacionin e fëmijëve. Zhvillimet ekonomike dhe transformimet e shumëta shoqërore kanë ndikuar në rritjen e fenomenit të kriminalitetit tek fëmijët.

Në kuadër të luftës kundër kriminalitetit të fëmijëve janë bërë ndryshime të shumta legislative por vazhdon të jetë ende sfidues realizimi i ndryshimeve institucionale të cilat do të bënin të mundur efikasitet të normave ligjore.

Qëllimi i këtij studimi është paraqitja e procedurave të veçanta ndaj fëmijëve kryerës të veprave penale në Republikën e Maqedonisë së Veriut. Do të paraqiten dallimet krahasimore me republikën e Kroacisë dhe republikën e Shqipërisë lidhur me procedurat e veçanta që mund të zbatohen ndaj fëmijëve.

Nëpërmjet këtij punimi kemi si objektivi:

- a) Analizimi i situatës aktuale mbi kriminalitetin e fëmijëve;
- b) Identifikimi dhe analizimi i faktorëve nxitës të kriminalitetit tek fëmijët si dhe evidentimi i shpraztirave ligjore në lidhje me drejtësinë e fëmijëve.
- c) Identifikimi i veprimeve dhe masave që duhet të ndërmerren nga shteti për luftimin dhe parandalimin e këtij fenomeni që po shqetëson shoqërinë tonë.

Qëllimi i këtij studimi është gjithashtu të propozojë edhe disa rekomandime të zbatueshme për të gjithë aktorët e përfshirë në hartimin dhe në zbatimin e legjislacionit, me qëllim minimizimin e kriminalitetit tek fëmijët si një fenomen me influencë negative për shoqërinë me pasoja afatgjate dhe shumë të dëmshme, duke pasur prioritet mbrojtjen dhe interesin më të lartë të fëmijëve.

Për faktin që sfidat që na paraqiten janë të pafundme dhe të paparashikueshme, ajo që është e rëndësishme është që sistemi ligjor në çdo fazë, duhet ti përgjigjet në mënyrë sa më të mirë, më

të shpejt dhe me kosto sa më të ulët kërkesave dhe sfidave të të sotmes dhe perspektivave të së ardhmes në mënyrë që sistemi ligjor të prevalojë në interes më të lartë të fëmijëve kryerës të veprave penale.

Si çdo studim ashtu edhe ky, është zhvilluar duke nisur nga pyetjet kërkimore. Pyetjet kërkimore shërbejnë për filtrimin e hulumtimit dhe evidentimin e rëndësisë së tij. Në këtë studim trajtohet në mënyrë të detajuar fenomeni i kriminalitetit tek fëmijët duke bërë një analizë e kuadrit ligjor dhe zbatimit të tij ndaj fëmijëve autorë të veprave penale. Në këtë studim do t'u jepen sqarime më të zgjeruara rreth çështjeve të mëposhtme: Përkufizimi i termit fëmijë dhe koha në të cilën fillon përgjegjsia e tyre penale, cilët janë faktorët e brendshëm dhe të jashtëm të cilët ndikojnë në rrjetin e kriminalitetit tek fëmijët, a ekziston trajtim i veçantë për mbrojtjen e të drejtave të fëmijëve duke i favorizuar ata, cilat janë aktet ndërkombëtare dhe rajonale të cilat janë të integruara në sistemin e brendshëm të RMV për mbrojtjen e të drejtave të fëmijëve, cilat janë problematikat që has legjislacioni penal për fëmijët në zbatimin e tij në praktikë, dhe a gëzojnë mbrojtje të posaçme fëmijët që vuajnë dënime penale në institucionet përkatëse me kuadrin ligjor ekzistues?

Hipoteza e studimit

Hulumtimi do të ketë dhëna nga ligjet shtetërore dhe institucionet shtetërore përkatëse të cilat janë kompetente për procedurat e veçanta ndaj fëmijëve kryerës të veprave penale.

Procedurat e veçanta në Republikën e Maqedonisë së Veriut nuk japin rezultat të dobishëm ose adekuat për arritjen e qëllimit të duhur për kryerësit fëmijë të veprave penale.

Metodologjia dhe metodat kërkimore

Metodologjia dhe metodat e kërkimit shkencor përbëjnë një nga shtyllat më të rëndësishme mbi të cilat ndërtohet studimi. Përdorimi i tyre është esencial në një studim dhe përfaqëson një reflektim të logjikshëm të analizës shkencore të projekteve hulumtuese. Ky studim ka në fokus trajtimin e konceptit fëmijë, fillimin e përgjegjësisë penale, evidentimin e faktorëve që çojnë në përfshirjen e tyre në aktivitetet kriminale dhe trajtimin e kontekstit ligjor duke u bazuar në

procedurat e veçanta që aplikohen ndaj fëmijëve kryerës të veprave penale. Për të arritur objektivat e këtij studimi kemi kombinuar disa prej metodave shkencore më të përdorura të cilat do të sqarohen në vijim.

Metoda hulumtuese e përdorur në studim përfshin procesin e mbledhjes së materialeve në forma të shkruara dhe elektronike. Janë analizuar dhe paraqitur të dhëna nga enti zyrtar statistikor i vendit tonë, i Kroacisë dhe Shqipërisë rreth numrit të fëmijëve të dënuar për kryerje të veprave penale nga viti 2016 e deri në 2020.

Duke marrë parasysh se studimi ynë është i bazuar në ligje dhe dispozita të ndryshme të disa shteteve përfshirë edhe vendin tonë si bazë kryesore e krahasimeve të lidhshmërisë dhe efikasitetit të ligjeve të paraparë për trajtimin e fëmijëve, në këtë studim është përdorur metoda krahasuese ligjore e njohur si Studime Ligjore Krahasuese (angl. Comparative Legal Studies).

Thënë kështu, studiuesit mund të humbasin lehtësisht kur fillojnë hulumtimet krahasuese ligjore. Arsyeja kryesore është se nuk ekziston marrëveshje për llojin e metodologjisë që do të ndiqet. Për më tepër, pothuajse gjithçka që është vendosur pak a shumë në fushën e së drejtës krahasuese gjatë shekullit të kaluar është kritikuar gjithnjë e më shumë gjatë dekadave të fundit: si koncepti i 'familjes ligjore', mundësia e vetë krahasimit, objekti i krahasimit, etj.

Nga ana tjetër, krahasimi i ligjit me mënyrën e rregullimit të së njëjtës fushë në një ose më shumë vende është bërë pothuajse i detyrueshëm në hulumtimet ligjore doktrinale. Gjithashtu në praktikën ligjore, globalizimi dhe më së shumti evropianizimi përfshin hulumtime krahasuese gjatë konstruimit të studimeve hulumtuese.

Në fund të shekullit të nëntëmbëdhjetë dhe në fillim të shekullit të njëzetë, në Francë, Raymond Saleilles dhe të tjerë, e panë të drejtën krahasuese kryesisht si një instrument për përmirësimin e ligjit të brendshëm dhe doktrinës ligjore, si një mënyrë për të rinovuar qasjen e fosilizuar të Shkollës Exegjetike ende mbizotëruese në Kodin Civil dhe interpretimin i tij (Saleilles 1911, f. 22) (cituar nga Van Hoecke, 2015)

Deri në fund të shekullit të njëzetë, shumë studiues juridikë në Evropë e konsideruan të drejtën krahasuese si instrument të nevojshëm për një harmonizim (të dëshirueshëm) të ligjeve brenda BE-së.

Në mënyrë të përgjithshme, Patrick Glenn i është përgjigjur kësaj pyetjeje nën titullin 'Qëllimet e së drejtës krahasuese', (a) ligji krahasues si një instrument i shkencës evolucionare dhe taksonomike (evolucionet e zakonshme, ndryshimet diakronike, familjet ligjore), (b) kontribuimi në sistemin ligjor të ndonjë vendi (duke e kuptuar atë më mirë, përfshirë rezistencën e traditave të tij, duke e përmirësuar atë, duke e përdorur atë si një mjet për interpretimin e kushtetutës), dhe (c) harmonizimin e ligjit. Sidoqoftë, Glenn kritikon ashpër pjesën më të madhe të ideologjisë që qëndron në themelet e së drejtës tradicionale krahasuese dhe që kryesisht e bën edhe sot (Van Hoecke, 2015, f. 2).

Ndonjëherë 'krahasimi' konsiderohet të jetë një 'metodë' më vete dhe quhet metoda krahasuese 'pa shpjegime të mëtejshme ose udhëzime konkrete. E vetmja 'metodë' e propozuar në literaturën krahasuese, e cila shkon një hap më tej, është e ashtuquajtura 'metoda funksionale'. Është një udhëzues konkret në atë që sugjeron të përqendrohemi në problemet ligjore dhe zgjidhjet ligjore në sistemet ligjore të krahasuara, sesa në rregullat (e ndryshme) dhe kornizat doktrinare. Sidoqoftë, disa elemente për metodat e tjera krahasuese mund të gjenden në literaturë, kryesisht në fushën e teorisë juridike. Mbi bazën e këtyre shkrimeve, ne mund të dallojmë gjashtë metoda të ndryshme për kërkime krahasuese: metoda funksionale, metoda strukturore, metoda analitike, metoda ligji-në-kontekst, metoda historike dhe metoda thelbësore (Van Hoecke, 2015, f. 8)

Praktikueshmëria e ligjit në praktikë dhe në teori - Në të vërtetë, ligji në praktikë mund të jetë (krejt) i ndryshëm nga ligji në libra. Shumica e avokatëve e dinë mirë këtë përfundim. Kjo është arsyeja pse një krahasim në nivelin e rregullave duhet të plotësohet, ose në disa raste të fillohet me, një krahasim të vendimeve gjyqësore. Sidoqoftë, në çdo hulumtim thelbësor në të drejtën krahasuese, si legjislacioni ashtu edhe praktika gjyqësore do të duhet të studiohen, pasi që, në të gjitha sistemet juridike, e drejta zakonore dhe e drejta civile, që të dyja kanë rëndësi vendimtare për njohjen e ligjit.

Planifikimi i modelit të kërkimit është një hap kryesor në çdo studim sociologjik. Të gjitha studimet formojnë modelin e hulumtimit, ndërsa dizajni hulumtues formon njëkohësisht studimin. Studiuesit zgjedhin metoda që i përshtaten më mirë temave të tyre të studimit dhe që përshtaten me qasjet e tyre të përgjithshme për kërkimin.

Në planifikimin e hartimeve të studimeve, sociologët zakonisht zgjedhin nga katër metoda të përdorura gjerësisht të hetimit shoqëror: studimi, hulumtimi në terren, eksperimenti dhe analiza sekondare e të dhënave, ose përdorimi i burimeve ekzistuese. Çdo metodë e hulumtimit vjen me gjëra pozitive dhe negative, dhe tema e studimit ndikon fuqimisht se cila metodë ose metoda vendosen për t'u përdorur. (Van Hoecke, 2015, f. 22)

Burimi dhe analiza e të dhënave

Gjatë konstruimit të këtij studimi janë përdorur të dhëna nga Entet Statistikore të shteteve të Republikës së Maqedonisë Veriore, Republikës së Shqipërisë si dhe shtetit Kroat. Të dhënave statistikore si dhe për analizë të gjendjes vjetore të shteteve në fjalë për intervalin kohor prej viteve 2015 deri 2019 u janë bashkangjitur edhe Raporte nga Zhurnale të publikuara online dhe Raporte të shteteve europiane.

Në Fjalorin e ri Kolegjial të Webster-it të vitit 1973 i quan të dhënat si "informacione faktike (si matje ose statistika) të përdorura si bazë për arsyetim, diskutim ose llogaritje". (B. Richmond, 2006, f. 5)

Në anën tjetër Analiza përshkruese statistikore karakterizon një fenomen duke identifikuar modelet në të dhëna për t'iu përgjigjur pyetjeve se kush, çfarë, ku, kur dhe në çfarë mase. Analiza përshkruese është thjeshtimi i të dhënave. Përshkrimi i mirë paraqet atë që dimë për kapacitetet, nevojat, metodat, praktikat, politikat, popullatat dhe cilësimet në një mënyrë që është e rëndësishme për një kërkim specifik. Analiza përshkruese mund të qëndrojë më vete si një produkt hulumtues, si p.sh. kur identifikon fenomene ose modele në të dhëna që nuk janë njohur më parë.

Zbatimi i metodës shkencore i zhvillon njohuritë përmes vëzhgimit të fenomeneve, identifikimin e pyetjeve, gjenerimin e hipotezave, testimin e hipotezave, dhe më pas prodhimin e vëzhgimeve, pyetjeve dhe hipotezave të reja. Analiza përshkruese është një përbërës themelor i këtij procesi

për shkak të rolit që ajo luan për të na ndihmuar të vëzhgojmë botën ose një fenomen dhe, më pas, në identifikimin e pyetjeve kërkimore dhe gjenerimin e hipotezave bazuar në ato që janë vërejtur. (Loeb dhe Dynarski, 2017, f. 1)

Statistika përshkruese

Statistikat përshkruese janë metoda tabelare, grafike dhe numerike me të cilat mund të përshkruhen tiparet thelbësore të një mostre. Megjithëse të njëjtat metoda mund të përdoren për të përshkruar popullata të tëra, ato aplikohen më shpesh në mostra në mënyrë që të kapen karakteristikat e popullsisë me anë të konkluzioneve.

Në të kundërt, të dhënat sasiore lindin kur karakteristikat që vërehen mund të përshkruhen me numra. Të dhënat sasiore diskrete janë të numërueshme ndërsa të dhënat e vazhdueshme mund të marrin ndonjë vlerë, përveç çdo kufizimi precize të vendosur nga instrumenti matës. (Delorme, A. 2006, f. 2)

Rëndësia e studimit

Aktualisht mbrojtje e të drejtave të fëmijëve përbën një prioritet të sistemit tonë të drejtësisë dhe një sfidë për shoqërinë. Rritja e numrit të fëmijëve të përfshirë në vepra të ndryshme penale është një tregues që sistemi ligjor ka dështuar në përdorimin e mekanizmave të tij. Mungesa e masave social-ekonomike në drejtim të familjeve ka rol të rëndësishëm që l'çon fëmijët në konflikt kundër ligjit.

Mosfunksionimi i strukturave përgjegjëse për integrimin social të fëmijëve, mungesa e institucioneve të mirëfillta për rehabilitimin e fëmijëve në konflikt me ligjin, mungesa e strukturave përgjegjëse për parandalimin e kryerjes së veprave penale janë disa nga problematikat kryesore të sistemit tonë ligjor.

Edhe pse vitet e fundit në Republikën e Maqedonisë Veriore janë bërë hapa pozitive në qasjen e legjislacionit nacional me standardet ndërkombëtarë të garantuara në aktet ndërkombëtare, mirëpo ende ka mungesa në instrumentet ligjore për të mbrojtur të drejtat e fëmijëve në konflikt me ligjin.

Përmbledhja dhe strukturimi i studimit

Në Kapitullin e parë trajtohen aspekti hyrës dhe baza metodologjike të hulumtimit mbi të drejtat e fëmijëve. Të dhënat në këtë kapitull bazohen në informimin e përgjithshëm në lidhje me objektin e studimit ku në fokus të tij janë mbrojtja e të drejtave të fëmijëve dhe marrja e masave ligjore për të minimizuar pjesëmarrjen e fëmijëve në strukturat kriminale. Në këtë kapitull trajtohet rëndësia e studimit, kufizimet e tij, pyetjet kërkimore dhe hipotezën kryesore mbi të cilën është ngritur ky studim. Themelet e studimit janë mbështetur tek metodologjia dhe llojet e metodave mbi të cilat është zhvilluar studimi. Respektivisht në këtë kapitull do të bëhet përkufizimi i termit fëmijë, si dhe kategorizimi i fëmijëve në grupe të ndryshme sipas Ligjit për Drejtsinë e fëmijëve të Republikës së Maqedonisë Veriore, cilat janë kushtet për ngritjen e procedurave penale ndaj këtyre fëmijëve, dispozitat e përgjithshme, procedurat përgatitore si dhe procedurat para këshillit për fëmijë, si dhe do të cekën edhe burimet e ndryshme nacionale dhe ndërkombëtare të së drejtës penale për fëmijë.

Në Kapitullin e dytë trajtohen aspektet procedurale në proceset me fëmijë duke analizuar aspektet procedurale që ofrojnë mbrojtje ndaj fëmijëve si ndalimi/arrestimi i fëmijëve, trajtimi në rastet e paraburgimit të fëmijëve, garancitë në procesin gjyqësor ndaj fëmijëve dhe taktikat e marrjes në pyetje të fëmijëve. Në këtë kapitull do të trajtohen dhe sanksionet penale që parashikohen në legjislacionin bashkëkohor për fëmijët subjekt aktiv në krim. Sanksionet që parashikohen ndaj fëmijëve janë dënimi me burgim, dënimi me gjobë dhe masat edukuese. Po kështu, krahas sanksioneve primare legjislacioni ynë parashikon edhe alternativat të dënimit si gjysmëliria, pezullimi i ekzekutimit të vendimit me burgim dhe vënia në provë, qëndrimi në shtëpi, pezullimi i ekzekutimit të dënimit me burgim dhe detyrimi për kryerjen e një pune në interes publik dhe lirimi me kusht.

Në kapitullin e tretë trajtohen instrumentet ndërkombëtare për të drejtat e fëmijëve, veçanërisht për fëmijët në konflikt me ligjin penal. Procedurat e veçanta ndaj fëmijëve në disa vende europiane.

Në kreun e katërt kemi një vështrim krahasues me legjislacionet e disa prej shteteve të rajonit si Kroacia dhe Republika e Shqipërisë. Në këtë kapitull trajtohen në mënyrë krahasimore parashikimet për drejtësinë e fëmijëve në legjislacionin kroat dhe të shqipërisë duke marrë parasysh aspektet innovative dhe moderne të këtyre legjislacioneve.

Pas vështrimit analitik të problematikave, kemi nxjerrë konkluzionet dhe disa rekomandime të cilat mund të çojnë në përmirësimin e legjislacionit për fëmijë në konflikt me ligjin penal dhe të ecurisë së zbatimit të tij.

KAPITULLI I

Përkufizimi i nocionit fëmijë dhe kategorizimi i fëmijëve në grupe të ndryshme sipas Ligjit për drejtësinë e fëmijëve

1.1 Dispozita të përgjithshme dhe parime lidhur me procedurën për fëmijë

Zhvillimi i kriminalitetit të fëmijëve ka ardhur si një trend në rritje, kjo si pasojë e përfshirjes të fëmijëve në organizata të ndryshme kriminale me qëllim shfrytëzimin e tyre në veprimtari kriminale. Shfrytëzimi i fëmijëve për veprimtari të ndryshme kriminale ka sjellë në vëmendje emergjente krijimin e një legjislacioni të përshtatshëm për luftimin dhe parandalimin e këtij fenomeni. Të drejtat e fëmijëve dhe konfliktet e tyre me ligjin nuk janë fenomene aktuale. Ato kanë ekzistuar që në fazat embrionale të hartimit të legjislacioneve dhe në varësi të periudhave dhe të nevojave të momentit ato kanë pësuar ndryshime pozitive. (Mucchielli, 2010, f. 1) (marrë nga Gjolena, A. 2017, f. 25)

“Fëmijët kanë pasur një pozitë juridiko - penale më të lehtë dhe më të favorshme në krahasim me të rriturit për faktin se fëmijët nuk kanë arritur pjekurinë e duhur biopsikike” (Salihu, 2005, f. 423) Kështu, në të drejtën romake përgjegjësia penale e fëmijëve ndahej në tre kategori.

1. Kategoria e parë është infantil ku bënin pjesë fëmijët që nuk kishin përgjegjësi penale
2. Kategoria e dytë është infantiae proximus ku bënin pjesë fëmijët afër fëmijërisë, dhe këta nuk kishin përgjegjësi penale
3. Kategoria e tretë është ajo e pubertati proximus bënin pjesë fëmijët të cilët ishin afër moshës për përgjegjësi penale (Xhafo ,2012, f. 9).

Pra, në të drejtën romake fëmijët deri në moshën shtatë vjeçare janë konsideruar penalisht të papërgjegjshëm. Kjo për faktin se në këtë moshë fëmija nuk ka arritur ende pjekurinë mendore dhe fizike dhe nuk mund të kuptojë pasojat e shkaktuara nga vepra penale e kryer. (Hajdari, 2002, f. 38). Përgjegjësi penale kishin personat që kanë arritur pjekurinë mendore dhe fizike, kur kanë mundur të kuptojnë rëndësinë e pasojës së ardhur nga vepra penale që ai ka kryer. Ligji i Dymbëdhjetë Tabelave parashikonte dënime të posaçme për fëmijët për veprat penale të

vjedhjes dhe dëmtimit të produkteve bujqësore. Dënimet për këto vepra penale ishin sipas vlerësimit të gjykatësit, rrahja ose kompensimi i dëmit. (Kombovski, 2006, f. 1085).

“Fëmijë është çdo person deri në moshën 18 vjeçare” (neni 12 Ligji mbi Drejtësinë për fëmijë i Republikës së Maqedonisë Veriore, 2013)

Rëndësia që ka përgjegjësia penale e fëmijëve për të përcaktuar raportet e tyre me drejtësinë penale doli në pah dhe u evidentua në kontekstin e duhur vetëm në shekullin e 18-të dhe shekullin e 19-të. Gjatë kësaj periudhe kishte një tendencë në rritje të mendimeve juridike që e konsideronin ndëshkimin moralisht të gabuar dhe një masë edukimi jo efektive. (Leskovik, 2010, f. 9) Në këtë periudhë mund të themi që shoqëria mori formën e duhur ligjore dhe pësoi një zhvillim shoqëror të konsiderueshëm, i cili u shoqërua me rritje të përgjegjshmërisë mbi veprat penale të kryera nga fëmijët.

Klasifikimi i fëmijëve delikuent- Fëmijët delikuent klasifikohen në disa grupe. Disa vende në ligjet pozitive i përcaktojnë kategoritë e moshave dhe rregullojnë një varg çështjesh rreth përgjegjesisë së tyre penale, rreth aplikimit të masave të ndryshme e sidomos masave edukativo-përmirsuese. Si kufi më i ulët i moshës së fëmijëve dhe cilësimit të tyre si kryerës të veprës kriminale, në disa shtete të botës bashkëkohore merret mosha 7 vjeçare, si: Burma, Egjypti, India, Iraku, ndërkaq mosha 9 vjeçare si moshë e përgjegjesisë penale më të ulët merret në Izrael, Jordan, Filipine etj. Mosha 10 vjeçare konsiderohet si moshë e përgjegjesisë penale në Bolivi, Paraguaj, dhe në disa vende tjera të Amerikës Latine. Turqia dhe Irani, si moshë dhe kufi më të ulët e marrin moshën 11 vjeçare. Greqia, Panamaja dhe disa vende të tjera moshën 12 vjeçare, ndërsa Franca dhe Polonia moshën 13 vjeçare. Nga ana tjetër, Zvicra, Danimarka, Suedia, si moshë më të ulët e marrin moshën 15 vjeçare, ndërsa Finlanda dhe Kili, si moshë më të ulët të përgjegjesisë penale ndaj fëmijëve, e marrin moshën 16 vjeçare. (Halili, R. 2007, f. 225)

Republika e Maqedonisë Veriore hyn në kategorinë e shteteve që si shumë shtete tjera të Evropës, si moshë më të ulët ta përcaktojë moshën 14 vjeçare, ndërkaq, si moshë më të lartë ka marrë moshën 18 vjeçare. (Zejneli, I. 2010, f. 25)

Në Republikën e Maqedonisë Veriore, si fëmijë për sa i përket pozitës juridiko- penale, llogariten personat prej moshës 14-18 vjeçare, ndërkaq, personat nën moshën 14 vjeçare llogariten fëmijë dhe janë penalisht të pa përgjegjshëm.

Fëmijë penalisht përgjegjës ndahen në fëmijë të rinjë (prej moshës 14-16 vjec) dhe fëmijë më të vjetër (prej 16-18 vjeç)

Fëmijëve të rinjë për kryerjen e veprave penale gjykata mund t'u shqiptojë vetëm masa edukuese, kurse për kryerjen e veprave penale për të cilat në Kodin Penal të Republikës së Maqedonisë Veriore është paraparë dënimi me burgim mbi 5 vjet, dhe dënimi burgu për fëmijë. (Po aty, f.25)

Fëmijët që kanë kryer vepër penale në moshë prej 14 deri 16 vjet (fëmijë i ri), mund ti shqiptohet vetëm masa edukuese (neni 72, par. 1 i KPM-së) (Po aty, f. 26)

Kriminaliteti si dukuri - Deklarata Univerzale për të drejtat e njeriut e vitit 1948, Konventat mbi të drejtat e fëmijëve, Paktet ndërkombëtare mbi të drejtat e njeriut, Deklaratat dhe konventat tjera mbi të drejtat e njeriut dhe posaçërisht mbi të drejtat e fëmijëve, tregojnë nevojën e madhe që duhet t'i kushtohet fëmijëve. (Zejneli, I. 2010, f. 9) Edhe përkundër masave të shumta që janë duke u ndërmarrë nga ana e institucioneve kompetente për evitimin e shkaqeve të delikuencës së fëmijëve akoma masat parandaluese në këtë drejtim janë të pamjaftueshme. (Po aty, f. 10)

Mendohet se shkaqet e delikuencës së fëmijëve janë të ngjajshme me shkaqet e delikuencës së të rriturve, mirëpo në literaturë theksohen disa faktorë që deri diku janë më tipik për këtë moshë të delikuentëve. Kështuqë, posaçërisht si faktorë përmenden: “ambienti familjar, edukata familjare, familja deficiente, kushtet ekonomike, ndikimi i dëmshëm i rrugës, lëvizjet e popullatës fshat-qytet, migrimi, procesi i edukimit dhe arsimimit, ndikimi i mjeteve të komunikimit masiv sidomos ndikimi i shtypit revial, televizionit, filmit dhe literaturës”.(Zejneli I. 2010, f.14)

Gjatë tërë historisë së njerëzimit, kjo kategori e kryerësve të veprave penale në të drejtën penale ka pasur trajtim të posaçëm, është trajtuar ndryshe nga personat e rritur, një trajtim më të butë dhe më të privilegjuar. (Zejneli, I. 2010, f. 14)

Roma shquhej për lloje të shumta të dënimeve nga të cilat shumë prej tyre kishin për qëllim që ti shkaktonin fajtorit vuajtje fizike, mirëpo, kur ishte fjala për kategorinë e fëmijëve kishte një ndarje klasike sipas moshës: a) në “infantes” gjer në moshën 7 vjeçare dhe ishin të padënueshëm, b) në “inpuberes” deri në moshën 14 vjeçare që dënoheshin vetëm nëse kanë qenë “dolicapaces” pra të zhvilluar mendërisht dhe shpirtërisht. Nëse fëmijë të kësaj moshe kanë kryer vepër penale,

atëherë sipas të drejtës romake, hetimi i përgjegjesisë penale është bazuar në vërejtjen dhe vlersimin e aftësive të tija intelektuale (intellectus rei). (Zejneli, I. 2010, f. 14)

Delikuenca e fëmijëve është më e vogël në krahasim me kriminalitetin e të rriturve.

Kështu p.sh., sipas Kraiserit fëmijët më së shumti kryejnë vepra penale kundër pasurisë dhe vepra penale të delikuentëve në trafikun rrugorë. Megjithatë, vjedhjet edhe pse të imta, lëndimet trupore, ofendimet, prishja e rendit shtëpiak, dhunimet, dëmtimet e sendeve dhe para së gjithash narkodilerët, tregojnë një shkallë të lartë të rritjes. (Po aty, f. 15)

1.2 Kushtet për iniciimin e procedurës ndaj fëmijëve kryerës të veprave penale

Koncepti kryesor dhe vendimtar në shkollën sociologjike është se faktori dominant në sjelljet e këtilla të fëmijëve gjendet jo vetëm në faktorin endogjen biopsiik por, edhe në faktorin shoqëror. Sipas kësaj, rëndësi të posaçme në shfaqjen e veprave penale nga ana e fëmijëve kanë faktorët e jashtëm veçanërisht faktorët shoqëror dhe rrethanat e tjera në të cilat kryerësi i veprave penale jeton dhe vepron. (Zejneli, I. 2010, f. 21)

Disa nga këto faktorë padyshim janë: kushtet ekonomike, kushtet e jetës apo siç i quajnë disa autorë kushtet banesore, kushtet familjare, mungesa e kontrollit të duhur nga ana e prindërve, përfshirja e fëmijëve në grupe të ndryshme, etj. (Po aty, f.21)

Format e paraqitjes së delikuencës së fëmijëve, nëse e shikojmë fenomenologjinë e sjelljeve delikuede të fëmijëve, vërrehet se ajo konsiston në ndërmarrjen e veprimeve dhe aktiviteteve të ndryshme që pak a shumë janë të ngjajshme me kriminalitetin e personave të rritur, por kuptohet se në raste konkrete ka edhe disa veçori të theksuara, kështuqë nga të dhënat e kërkimeve kriminologjike dhe nga praktika gjyqsore vërehet se delikuentët fëmijë dukshëm marrin pjesë në kriminalitetin kundër pasurisë, në kriminalitetin e trafikut, në kryerjen e veprimeve në grupe dhe shoqata të ndryshme kriminale, në aktivitetin rreth shpërndarjes dhe konsumimit të drogës, në veprime tjera të dhunës, e sidomos në krimet kundër jetës dhe trupit dhe në deliktet seksuale. (Zejneli, I. f. 36)

“Nga të dhënat statistikore që kanë të bëjnë me kryerjen e veprave penale nga ana e të miturve rezulton që gjatë periudhës kohore prej vitit 2017 deri në vitin 2019 janë kryer 1657 vepra penale

të paraqitura prej të cilave jo të gjithë të miturit kanë rezultuar të jenë të gjykuar apo të akuzuar për veprat penale në fjalë.”(Po aty)

1.3 Procedura përgatitore

Në vijim do të theksohen disa nene të Ligjit për drejtësinë e fëmijëve të vlerësuara si më të rëndësishme për analizën e mëtejshme të të drejtave të fëmijëve të përfshirë në vepra penale.

- (1) Ligji përcakton se me dispozitat e tij rregullohen veprimi me fëmijët delikuent dhe kushtet për shqiptimin e sanksioneve penale dhe masave të tjera preventive nga ana e organeve kompetente.
- (2) Me këtë ligj rregullohen masat për mbrojtjen e fëmijëve viktime të veprave, që me ligj janë paraparë si vepra penale, dhe të fëmijëve dëshmitarë, dhe masat për preventivën e delikuencës së të fëmijëve. (Neni1)

Qëllimet e ligjit dhe të zbatimit të tij janë realizimi i interesit prioritar dhe mbrojtja e fëmijëve nga kriminaliteti, dhuna dhe nga cilado formë e rrezikimit të lirive dhe të drejtave të tyre dhe zhvillimit të tyre të drejtë, mbrojtja e fëmijëve kryerës të veprave të cilat me ligj janë paraparë si vepra penale dhe kundërvajtje dhe nga përsëritja e atyre veprave, socializimi i tyre, edukimi dhe riedukimi, ndihma dhe kujdesi për fëmijët dhe mbrojtja në procedurë para gjykatës dhe organeve tjera, të lirive dhe të drejtave të tyre të garantuara me Kushtetutën e Republikës së Maqedonisë, me Konventën për të drejtat e fëmijës dhe me marrëveshjet tjera ndërkombëtare për pozitën e fëmijëve, të ratifikuara në pajtim me Kushtetutën e Republikës së Maqedonisë. (Neni 2)

1.4 Qëllimi i aplikimit të procedurave të veçanta ndaj fëmijëve

Në Konventën për të drejtat e fëmijëve gjejmë një përkufizim ligjor të termit fëmijë. Kështu, në nenin 1 të Konventës përcaktohet se “Me fëmijë kuptohet çdo qenie njerëzore nën moshën 18 vjeç, me përjashtim të rasteve kur mosha madhore arrihet më përpara”. Nga interpretimi i këtij neni mund të kuptojmë që nga mosha e përcaktuar nga Konventa mund të ketë edhe përjashtime ligjore të përcaktuara nga legjislacionet kombëtare. Një person në moshën tetëmbëdhjetë vjeç gëzon të drejtën aktive dhe pasive të votimit, ka të drejtë të lidhë martesë, kontrata etj.

(Unicef,2010, f.28). Fëmijët deri në moshën katërbëdhjetë vjeç janë të përjashtuar nga sanksionet penale si dënime dhe çdo lloj mase edukuese. (Hajdari, 2002, f. 18)

Krimet tek fëmijët janë shqetësuese për çdo shoqëri, kjo sepse sa më shumë të inkriminuar të ketë në radhët e fëmijëve, aq më e errët bëhet perspektiva e shoqërisë njerëzore. Ky është dhe shkakun që krimeve të fëmijëve u kushtohet një vëmendje e veçantë dhe kriminologjia është e interesuar edhe për këtë pjesë të veprimeve dhe të sjelljeve kriminale. (Gjoncaj, 2014, f. 96)

Aktualisht llojet e veprave penale në të cilat gjejmë të përfshirë edhe fëmijë janë pengmarrja, pjesëmarrja në krimin e organizuar, qarkullimi i lëndëve narkotike, mashtrimet valutore, tregtia e armëve, krimet kompjuterike etj. (Gjoncaj, 2014, f. 95) Kjo tregon për rrezikshmërinë e veprave penale të kryera prej tyre.

Me Ligjin për Drejtësinë e fëmijëve të Republikës së Maqedonisë Veriore për zbatimin e të cilit janë prioritar mbrojtja e fëmijëve nga kriminaliteti, dhuna dhe nga cilado formë e rrezikimit të lirive dhe të drejtave të tyre dhe zhvillimit të tyre të drejtë, mbrojtja e fëmijëve kryerës të veprave të cilat me ligj janë të parapara si vepra penale dhe kundërvajtje, dhe nga përsëritja e atyre veprave, socializimi i tyre, edukimi dhe riedukimi, ndihma dhe kujdesi për fëmijët dhe mbrojtja në procedurë para gjykatës dhe organeve tjera, të lirive dhe të drejtave të tyre të garantuara me Kushtetutën e Republikës së Maqedonisë Veriore, me Konventën për të drejtat e fëmijës dhe me marrëveshje të tjera ndërkombëtare për pozitën e fëmijëve, të ratifikuara në pajtim me Kushtetutën e RMV. (LDF, 2013, neni 2)

1.5 Burimet e të drejtës penale për fëmijë në RMV

1.5.1. Burimet nacionale të të drejtës penale për fëmijë

Në literaturën kriminologjike dhe juridiko - penale hasim një numër bukur të madh të përkufizimeve të kuptimit të delikuencës së fëmijëve.

Prej të gjitha kuptimeve që i kemi hasur, si në literaturën sociologjike, kriminologjike dhe atë juridike, në kuptimin më të gjërë përdoret nocioni delikuencë e fëmijëve ose sjellje delikente e të rinjëve.

Masat edukuese të kontrollit të shtuar të fëmijëve i përgjigjet shpesh edhe shprehjes sjellje kundërvajtëse, shprehje të cilën e hasim në një pjesë më të madhe të literaturës. Mirëpo,

delikuenca e fëmijëve përfshin edhe kriminalitetin, kundërvajtjet si dhe sjelljet tjera devijante dhe negative të fëmijëve.

Në literaturë mendohet se ligji i parë mbi delikuencën e fëmijëve është sjellur në SHBA në shtetin e Illinois (v. 1899), ku më pas pësoi nxjerrja e ligjeve të posaçme edhe në shtetet tjera.

Sipas Kodit Penal të Republikës së Maqedonisë Veriore fëmijë konsiderohen personat prej moshës 14 deri në moshën 18 vjeçare, me një nënndarje persona fëmijë të rinjë prej moshës 14-16 vjet dhe fëmijë të ritur prej moshës 16-18 vjet. (Zejneli, I. 2010, f. 19)

Tabela nr. 1 Numri i përgjithshëm i fëmijëve të paraqitur, të akuzuar dhe të dënuar gjatë intervalit kohorë nga viti 2017 deri më vitin 2019 në RMV

Viti	2017			2018			2019		
	Të paraqitur	Të akuzuar	Të gjykuar	Të paraqitur	Të akuzuar	Të gjykuar	Të paraqitur	Të akuzuar	Të gjykuar
Gjithsej	578	554	368	554	403	330	525	470	304

Burimi: Enti statistikor i Republikës së Maqedonisë Veriore³ www.stat.gov.mk

Nga të dhënat statistikore rezulton se numri më i madh i fëmijëve të paraqitur për kryerjen e veprave penale është gjatë vitit 2017 në krahasim me dy vitet tjera, e njejtja gjendje paraqitet edhe me numrin e fëmijëve të akuzuar e cila rezulton të jetë më e lartë gjatë vitit 2017 sesa dy vitet e tjera, poashtu edhe numri i të gjykuarve qëndron më i lartë gjatë të njejtit vit. Nga këto të dhëna mund të shohim se në vitet në vazhdim është zvogluar numri i fëmijëve që kanë kryer vepra penale në një masë të vogël mirëpo përsëri shumë domethënëse.

1.5.2 Burimet ndërkombëtare të të drejtës penale për fëmijë

Mbrojtja e fëmijëve nga fenomeni i kriminalitetit dhe hartimi i masave parandaluese të cilat do të minimizonin pjesëmarrjen e tyre në kriminalitet përbën një sfidë për legjislacionin tonë por edhe për gjithë shoqëritë bashkëkohore. Megjithatë, legjislacioni i vendit tonë është në harmoni dhe i përqsur me standardet ndërkombëtare lidhur me drejtësinë për fëmijët. Shteti ynë ka ratifikuar një mori Konventash ndërkombëtare që lidhen me të drejtat e njeriut në përgjithësi

³ Mëtej Enti Statistikor I Republikës së Maqedonisë Veriore do të haset si www.stat.gov.mk

dhe të fëmijëve në veçanti. Këto instrumente ndërkombëtare ku aderën edhe Republika e Maqedonisë Veriore edhe Shqipëria, janë një pikë referimi për ndërtimin e një sistemi ligjor efikas. Autorja Gjolena vlerëson se aktet ndërkombëtare ku bën pjesë dhe vendi ynë, janë parashikuar një harmoni me një sërë norma juridike mbi mbrojtjen e të drejtave të fëmijëve nga “në sfera të ndryshme të jetës dhe në marrëdhënie të ndryshme ku ata janë të përfshirë, qoftë në të drejtën penale, familjare, civile, të punës etj”. (Gjolena, A. 2017, f. 45)

Instrumentet ndërkombëtarë që trajtojnë të drejtat e fëmijëve klasifikohen në:

1. Instrumente ndërkombëtare të OKB-së
2. Instrumente të Këshillit të Evropës
3. Instrumente të Bashkimit Europian.

Dokumentet ndërkombëtarë që trajtojnë pozitën juridike të fëmijëve në raport me ligjin penal janë: Deklarata Universale e të Drejtave të Njeriut, Konventa mbi të Drejtat e Fëmijës e New York-ut miratuar në 20.11.1989 dhe protokollat e saj shtesë si dhe Konventa Kundër Torturës dhe Vuajtjeve të tjera ose trajtimit mizor, çnjerëzor apo degradues ratifikuar me ligjin nr. 7727 datë 30.6.1993, Rregullat standard minimum të Kombeve të Bashkuara për administrimin e drejtësisë për fëmijë (1985), Rregullat e Kombeve të Bashkuara për mbrojtjen e të rinjve të cilëve u është hequr liria (Rregullat e Havanës 1990), Rregullat Standard Minimum të Kombeve të Bashkuara lidhur me masat e mos-arrestimit (Rregullat e Tokios 1990), Udhëzimet e Kombeve të Bashkuara për parandalimin e kriminalitetit të të rinjve (Udhëzimet e Riadit 1990).

Deklarata në nenin 1 e thekson se “qëniet njerëzore kanë lindur të lirë dhe të barabartë me dinjitet dhe me të drejta” duke i dhënë kështu një rëndësi dhe dimension univerzal konceptit të lirisë dhe barazisë të të drejtave të njeriut.

Kuadri ligjor i Konventës ka një qasje të thelluar në drejtim të mbrojtjes së të drejtave të fëmijëve. (Save the Children, Raporti Vjetor, 2012, f. 29).” Mesazhi social që përcjell ky akt është i fortë dhe e trajton fëmijën si një qenie në zhvillim e sipër, me mundësi për t’u rehabilituar dhe terapitë që sistemi do të përdorë për “shërim” duhet të jenë të ndryshme dhe të veçanta prej atyre të të rriturve. Mbrojtja e veçantë e fëmijëve dhe mirëqenia e tyre janë esenciale në një shoqëri demokratike, sepse standardet sociale të së ardhmes varen nga ndërgjegjësimi dhe edukimi, mbrojtja dhe arsimimi i fëmijëve sot”. (UNICEF 2010, 16, cituar tek Gjolena, A. 2017, f. 50)

Neni 39 i Konventës proklamon të drejtën e rehabilitimit dhe riintegrit social të fëmijëve që janë viktimë të pakujdesisë, shfrytëzimit dhe keqtrajtimit. Konventa mbulon në mënyrë më specifike të gjitha të drejtat e të gjithë fëmijëve të akuzuar për shkelje të legjislacionit.

“Rregullat standard minimum të Kombeve të Bashkuara për administrimin e drejtësisë për fëmijë (Rregullat e Pekinit) - Rregullat standarde minimum të Kombeve të Bashkuara për administrimin e drejtësisë për fëmijë janë miratuar nga Asambleja e Përgjithshme e OKB-së dhe kanë si qëllim kryesor që të sigurojnë minimizimin e efekteve negative e të dëmshme në trajtimin e fëmijëve nga hallkat e sistemit të drejtësisë duke parandaluar shtimin e kriminalitetit dhe duke e përsosur sistemin e drejtësisë për fëmijë në nivel kombëtar”. (Leskovit, 2010, f. 15) Rregullat e Pekinit theksojnë që sistemi i drejtësisë të fokusohet në mirëqenien e fëmijëve dhe të sigurojë se çdo reagim ndaj shkelësve të ligjit që janë fëmijë duhet të jetë në përpjesëtim me rrethanat e shkeljes dhe autorit të shkeljes. Gjithashtu këto rregulla theksojnë se përpjekjet e shumta për të vendosur në çdo legjislacion kombëtar disa ligje, rregulla dhe dispozita të aplikueshme në mënyrë të veçantë për fëmijë dhe institucione të caktuara për funksionimin e administrimit të drejtësisë për fëmijë. (Save the Children, Raporti Vjetor, 2012, f. 15)

Udhëzimet e Kombeve të Bashkuara për parandalimin e kriminalitetit të të rinjve (Udhëzimet e Riadit 1990) - Udhëzimet e Riadit fokusohen tek parandalimi i kriminalitetit tek fëmijët duke u bazuar tek disa nga parimet themelore si parandalimi i kriminalitetit të fëmijëve nëpërmjet përfshirjes së tyre në aktivitete të ligjshme e të dobishme, parandalimi i kriminalitetit tek fëmijë kërkon përpjekje nga e gjithë shoqëria për të siguruar zhvillimin harmonik të fëmijëve duke respektuar personalitetin e tyre.

Në interpretim të Udhëzimeve të Riadit në sistemet e brendshme kombëtare ndiqet politika e vendosjes së fëmijës në fokus të vëmendjes ligjore dhe shoqërore. Të rinjtë duhet të kenë një rol aktiv në gjirin e shoqërisë. Në zbatim të këtyre Udhëzimeve sistemet kombëtare duhet të kenë në fokus programet parandaluese për kriminalitetin e fëmijëve. Detyrimin e shteteve që të njohin nevojat dhe rëndësinë e politikave të parandalimit progresiv të kriminalitetit tek fëmijët, duke shmangur inkriminimin dhe penalizimin e fëmijës për sjellje që nuk sjellin dëme të rëndësishme për shoqërinë. Këto politika duhet të përfshijnë veçanërisht:

- a. sigurimin e nevojave edukative të fëmijëve që shërbejnë si një kuadër mbështetës në zhvillimin e personalitetit të fëmijëve veçanërisht të atyre që janë të ekspozuar ndaj rrezikut dhe kanë nevojë për përkujdesje e mbështetje të veçantë.
- b. Mënyra të veçanta dhe afatgjata për parandalimin e kriminalitetit tek fëmijët bazuar në ligje të posaçme të mbështetura nga institucione të specializuara me qëllim reduktimin e nevojave apo situatave që çojnë fëmijët drejt kriminalitetit.
- c. Ruajtjen e mirëqenies, të drejtave dhe interesave të fëmijëve.
- d. Faktin që njeriu është qenie në evoluim të përhershëm dhe që zakonisht sjelljet antagoniste zhduken tek fëmijët me kalimin e moshës.
- e. Ndërgjegjësimi i opinionit që jo gjithmonë përcaktimi i të rinjve si devijantë duhet të bëhet nisur nga një karakteristikë e padëshirueshme e sjelljes së tyre.
- f. Futjen e shërbimeve të bazuara në komunitet për parandalimin e kriminalitetit të fëmijëve veçanërisht aty ku mungojnë agjensitë mbështetëse.

Një ndihmesë e madhe janë edhe fondet e mjaftueshme që duhet të sigurohen për shërbimet shëndetësore, ushqimin, strehimin, këshillimin dhe parandalimin e abuzimit.

Konventa Europiane mbi ushtrimin e të Drejtave të Fëmijëve, Strazburg, 1996 (Këshilli Europian) Këshilli i Europës duke qenë se kishte si synim mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave dhe interesave më të mira të fëmijëve miratoi në 25 janar të vitit 1996 Konventën Europiane mbi ushtrimin e të drejtave të fëmijëve. Fusha e veprimit dhe objekti i konventës ishte te fëmijët që nuk kanë mbushur moshën 18 vjeç. Objekti i Konventës përcaktohet në nenin 1 paragrafi 2 ku më konkretisht thuhet se “Objekti i kësaj konvente është, në interesat më të mira të fëmijëve, që të promovojë të drejtat e tyre, t’u japë atyre të drejta procedurale dhe të lehtësojë ushtrimin e këtyre të drejtave, duke siguruar që fëmijët, vetë ose nëpërmjet personave ose organeve të tjera, të informohen dhe të lejohen për të marrë pjesë në procedime që ndikojnë tek ata para një autoriteti gjyqësor” Konventa proklamon të drejtën për t’u informuar dhe për të shprehur pikëpamjet e tij ose të saj në procedim. Kështu, në nenin 3 të saj përcaktohet se “Një fëmijë, që sipas ligjit të brendshëm konsiderohet se ka arsyetim të mjaftueshëm, në rast të procedimeve para një autoriteti gjyqësor që ndikojnë tek ai/ajo, i jepet dhe ka të drejtë të kërkojë të drejtat e mëposhtme: a) të marrë të gjithë informacionin përkatës; b) të konsultohet dhe të shprehë

pikëpamjet e tij ose të saj; c) të informohet për pasojat e mundshme të përputhshmërisë me këto pikëpamje dhe pasojat e mundshme të çdo vendimi.” (European Convention on the Exercise of Children's Rights 1996, cituar tek Gjolena, A. 2017)

KAPITULLI II

Procedurat e veçanta ndaj fëmijëve

2.1. Procedura për ndërmjetësim

Ligji i drejtësisë për fëmijët e autorizon Qendrën për punë sociale që të mund ta zhvillojë procedurën e ndërmjetsimit mes fëmijës në rrezik dhe përfaqësuesit të tij ligjor dhe të dëmtuarit/viktimës në raste të përcaktuara me ligj për veprë penale, nga e cila fëmija në rrezik ka përfituar dobi pronësore ose i ka shkaktuar dëm tjetrit.

Qëllimi i zhvillimit të kësaj procedure është arritja e pajtimit të palëve dhe premtimi nga ana e fëmijës se nuk do të përsëritet vepra, dhe për kthimin e dobisë pronësore ose për kompensimin e dëmit të shkaktuar. Procedura e ndërmjetsimit mund të zgjasë më së shumti 30 ditë pas miratimit të vendimit për zhvillimin e saj.

Ligji i drejtësisë për fëmijë i rregullon kushtet për ndërmjetsimin në mes fëmijës dhe palës së dëmtuar. Në këtë rast pas pranimit të kallximit penal për veprë penale për të cilën parashihet dënimi me burg deri në pesë vite, prokurori publik kompetent autorizohet t'i informojë fëmijën dhe përfaqësuesin e tij ligjorë, mbrojtësin dhe të dëmtuarin dhe të kërkojë nga fëmija dhënie të pëlqimit për zhvillimin e procedurës së ndërmjetsimit. Pas pranimit të pëlqimit të dhënë me shkrim të fëmijës, ai i udhëzon palët për zhvillimin e procedurës së ndërmjetsimit.

Afati për përfundimin e procedurës së ndërmjetsimit është i përcaktuar me LDF-në, i cili parashihet të zgjasë më së shumti deri në 45 ditë nga dita e dorzimit të pëlqimit me shkrim të organit kompetent. Nëse mbrenda këtij afati nuk kryhet procedura e ndërmjetsimit, lënda kthehet tek prokurori publik, ose procedura gjyqësore do të vazhdojë aty ku është ndërprerë. (Ahmedi, B., f. 162). Përfundimi i ndërmjetsimit përfundon në këto raste të përcaktuara me LDF-në.

“Me lidhjen e marrveshjes me shkrim nga ana e ndërmjetsuesit dhe palëve për pëlqimin e arritur për kompensimin e dëmit material dhe jomaterial, me deklaratën me shkrim të ndërmjetsuesit, pas konsultimeve me palët se nuk janë të arsyeshme tentimet e mëtejshme për ndërmjetsim, deri në ditën e parashtrimit të deklaratës dhe me skadimin e afatit të paraparë për përfundimin e procedurës së ndërmjetsimit” (Po aty). Palët mund që në çfardo kohe të heqin dorë nga

procedura e ndërmjetsimit pa i theksuar me këtë rast shkaqet për këtë. Heqja dorë do të konsiderohet nga dita e parashtrimit të deklaratës për dorëheqje.

2.2 Karakteristikat e procedurës ndaj fëmijëve

Ligji i drejtësisë për fëmijët rregullon veprimin ndaj fëmijëve dhe në forma të tjera krahas procedurës së rregullt penale. Dispozitat e këtij ligji parashohin mundësinë e zbatimit të disa procedurave të veçanta të cilat përmbajnë në vetvete elemente të drejtësisë restorative, një tendencë që po merr përparsi dhe e cila është marrë si model nga shtetet evropiane që e zbatojnë më shumë këtë formë të qasjes ndaj veprimit me fëmijët shkelës të ligjit.

Në këtë drejtim, LDF-ja rregullon procedurën e ndërmjetsimit që udhëhiqet nga Qendrat për punë sociale, procedurë e cila ka për qëllim realizimin e zhdënimit të të dëmtuarit nga ana e fëmijës; procedurën për shqiptimin dhe zbatimin e masave të ndihmës dhe mbrojtjes nga ana e qendrës; procedurën e ndërmjetsimit a mediacionin; procedurën e zbatimit të masave parandaluese për zhvillimin e së cilës është kompetent prokurori publik; procedurën për pranimit të përgjegjësive dhe marrëveshjen për lartësinë e dënimit si dhe mundësinë e mosnivicimit të procedurës gjyqësore në pajtim me parimin e oportunitetit. (Arifi, B. f. 151)

2.3 Llojet e tjera të procedurave të veçanta sipas LDF-së të RMV-së

2.3.1 Procedura për shqiptimin e masave të ndihmës dhe mbrojtjes

Ligji i drejtësisë për fëmijë nuk i specifikon shprehimisht llojet masave të ndihmës dhe mbrojtjes, por vetëm përcakton se këto janë masa të përcaktuara me ligje nga fusha e arsimit, shëndetësisë, ajo sociale, familja dhe prej formave të tjera të mbrojtjes.

Sipas listës së lartpërmendur, llojet e masave të ndihmës dhe mbrojtjes të përcaktuara në rregulloren në fjalë janë këto:

- Nga ligji për mbrojtje sociale: preventiva sociale; mbrojtja jashtinstitucionale, puna në terren; sigurimi i dokumentacionit personal, kujdesi ditor dhe i përkohshëm si ndihmë ndaj individit dhe familjes dhe udhëzimi për në qendër të përshtatshme (ditore); mbrojtja institucionale; akomodimi në entin për mbrojtje sociale; e drejta për mbrojtje sociale.

- Nga Ligji mbi familjen: lidhja e martesës, krijimi/forcimi i raporteve prindër fëmijë; mbikqyrja ndaj të drejtës prindërore, raporteve të përkeqësuar dhe të dhunshme në martesë dhe në familje; adoptimi, kujdestaria, mbajtja, procedura në konteste martesore;
- Nga ligji i drejtësisë për fëmijët: veprimi ndaj fëmijëve dhe të fëmijëve në rrezik; dhënia e pëlqimit për personin jomadhur, veprimi sipas konventave për mbrojtjen e fëmijëve. (Po aty, f. 152)

Siç vërehet nga ndarja e këtillë e masave të ndihmës dhe mbrojtjes, terminologjia e Regullores nuk është e harmonizuar me termat e Ligjit të drejtësisë për fëmijët. Ajo duhet të përditsohet sepse termi “fëmijë në rrezik” nuk egziston në LDF. Termat “fëmijë” dhe “fëmijë në rrezik” duhet të zëvendësohen me përcaktimet: “fëmijë që nuk i ka mbushur 14 vjet” dhe “fëmijë në rrezik”. Procedura për zbatimin e masave të ndihmës dhe mbrojtjes mbështetet në dy parime të rëndësishme:

- a) Në çdo procedurë të veprimit joformal, në çdo fazë të veprimit, fëmijëve u garantohen të drejta themelore dhe të posaçme në pajtim me KDF-në dhe me aktet e tjera ndërkombëtare, dhe
- b) Veprimi, përcaktimi dhe zbatimi i masave jopenale duhet ti përshtatet patjetër interesit më të lartë të fëmijës, duke i marrë parasysh veçoritë e tij personale, shkallën e pjekurisë dhe kushtet ekonomike në të cilat fëmija jeton, peshën e veprimit të inkriminuar si dhe pasojat e shkaktuara me atë veprim.

Qendra për punë sociale është kompetente për të vlersuar se kur do të zbatohen masat e lartpërmendura ndaj fëmijëve në rrezik, sipas vlerësimit që ajo bën duke konstatuar nëse gjendja e rrezikut ka ndikim mbi personalitetin e fëmijës dhe mbi edukimin e tij të drejtë.

LDF-ja përcakton afatet mbrenda të cilave qendra duhet të veprojë ndaj fëmijës në rrezik dhe atë jo në afat më të gjatë se 15 ditë nga pranimi i njoftimit ose i njohurisë tjetër, kurse në raste urgjente jo më gjatë se 36 orë nga ajo kërkohet për ta ftuar në bisedë fëmijën në rrezik, përfaqësuesin e tij ligjor, dhe të iniciojë procedurë me karakter të besueshëm për përcaktimin e gjendjes faktike të ngjarjes konkrete. Për të arritur deri në përcaktimin e gjendjes faktike të ngjarjes apo të gjendjes së rrezikut të fëmijës, qendra e realizon bisedën duke formuar ekip profesional të përbërë nga pedagogu, puntori social, psikologu dhe juristi i diplomuar.

Pas realizimit të suksesshëm të bisedës në mjediset e veçanta të Qendrës, ekipi profesional i lartpërmendur duhet që në afat prej 30 ditësh të përgatitë Planin me masa dhe aktivitete të cilat i caktohen për ti zbatuar fëmijës dhe përfaqsesit të tij ligjor.

Ekipi profesional i Qendrës kryen mbikqyrje rreth zbatimit të planit të miratuar dhe respektimit të obligimeve të përcaktuara me të nga ana e fëmijës dhe përfaqsesit të tij ligjor. (Po aty, f. 155) Gjithashtu LDF-ja parasheh mundësinë për ndryshim të planit, i cili mund të bëhet varsisht nga suksesi i masave të shqiptuara ose prej rrethanave të reja që mund të paraqiten.

2.3.2 Procedurat për zbatimin e masave parandaluese ndaj fëmijës

Procedurën për zbatimin e masave parandaluese ndaj fëmijës e zhvillon prokurori publik, nën kushtet e parapara me LDF-në, si mundësi e shmangies së procedurës gjyqësore dhe e dhënies prioritet elementeve të drejtsisë restorative.

LDF-ja përcakton se pas kallzimit për veprën penale të kryer nga fëmija mbi 14 vjec, për të cilin është përcaktuar dënimi me para ose dënimi me burgim deri më tre vjet, prokurori kompetent publik mund:

- të mos ngrit procedurë para gjykatës edhe pse egzistojnë dëshmi se fëmija ka kryer veprë penale, nëse ai konsideron se nuk do të ishte e përshtatshme të zhvillohet një procedurë e tillë, duke marrë parasysh rrethanat në vazhdim: natyrën e veprës penale dhe rrethanat në të cilën ajo është kryer, jetën e mëparshme të fëmijës dhe cilësitë e tij personale, si dhe kur ekzekutimi i dënimit ose masës edukuese është në rrjedhë e sipër;
- ta prolongojë kushtimisht iniciimin e procedurës para gjykatës për një kohë prej gjashtë muajsh, me kusht që fëmija mbrenda këtij afati, të mos kryejë ndonjë veprë tjetër penale si dhe ta kompenzojë dënimin ose në një mënyrë tjetër ti kompenzojë pasojat e dëmshme të shkaktuara me kryerjen e veprës penale dhe
- të mos iniciojë procedurë nëse në bazë të raportit të qendrës konstaton se është arritur marrëveshje ndërmjet fëmijës e familjes së tij dhe të dëmtuarit për kthimin e dobisë pronësore, kompenzimin e dëmit ose përmirsimin e pasojave të dëmshme të shkaktuara nga vepra e kryer. (Po aty, f. 165)

2.3.3 Procedura për pranimin e përgjegjesisë dhe marrëveshja për lartësinë e dënimit

LDF-ja (në nenin 108) parasheh mundësinë e zhvillimit të procedurës të veçantë ndaj fëmijës për pranimin të përgjegjesisë dhe marrëveshjes për lartësinë e dënimit në ato raste kur plotsohen kushtet ligjore për dënim të fëmijës në rrezik mbi 14 vjec. Në këtë rast prokurori publik mund që, para se të parashtojë kërkesë për inicim të procedurës përgatitore, t'i propozojë fëmijës, mbrojtësit të tij dhe përfaqësuesve ligjorë të fëmijës që të iniciojë procedurën e veçantë për pranimin e përgjegjesisë dhe marrëveshjes për lartësinë e dënimit.

Me kusht që për këtë propozim i dëmtuari të japë pëlqimin, prokurori i fton në marrëveshje publike fëmijën, përfaqësuesin e tij ligjor, mbrojtësin, përfaqësuesin e qendrës dhe të dëmtuarin. Marrëveshja e arritur nënshkruhet nga të gjithë të pranishmit dhe të njejtën prokurori publik e parashtron para Këshillit për fëmijë i cili duhet, si rrjedhojë e kësaj, të miratojë aktgjykim me të cilin do t'ia shqiptojë sanksionin përkatës fëmijës.

2.3.4 Masat edukative

Masat edukative si sanksione të veçanta penale ndaj fëmijëve, kanë për qëllim në radhë të parë pengimin e veprimit kriminal të fëmijëve delikuentë por edhe riedukimin, riintegrimin dhe përgatitjen e tyre për jetë.

Në pengimin e sjelljeve delikvente rol të rëndësishëm luajnë edhe entet private. Në shumë vende të botës shumë është e zhvilluar iniciativa e organizatave dhe enteve private. Kësisoj aktivitetesh ka në Angli, Francë, Belgjikë, Gjermani, SHBA, etj.

Me rastin e zgjedhjes së masave edukative sipas dispozitave ligjore pozitive të Republikës së Maqedonisë Veriore, gjykata është e obliguar të marrë në konsideratë moshën e fëmijës, shkallën e zhvillimit të tij biopsiçik, motivet që e kanë shtyrë të kryejë një vepër, ambientin familjar, rrethin dhe kushtet nën të cilat ka jetuar, peshën e veprës dhe të gjitha rrethanat tjera, të cilat mund të jenë me ndikim në përcaktimin e masave, me të cilat më së miri do të arrihet orientimi i tij i drejtë.

Sipas Ligjit mbi drejtësinë e të miturve i cili është miratuar në vitin 2007 për një prevencion më të suksesshëm të delikuencës tek fëmijët, themelohen Këshillat shtetrorë dhe Këshillat komunal për preventivë.

Këshilli shtetrorë përbëhet prej pesëmbëdhjetë antarëve që i zgjedh kuvendi i Republikës së Maqedonisë Veriore, me mandat prej pesë vjetësh me mundësi për rizgjedhje. (Zejneli, I)

Këshilli shtetror ka kompetenca të zgjeruara duke filluar nga miratimi i strategjive nacionale për preventivë ndaj delikuencës së fëmijëve, programe dhe plane vjetore për realizimin e programeve, miraton rregullore për punën e vetë, propozimi i mjeteve buxhetore , inicimi i hulumtimeve dhe studimeve për problemet e delikuencës së fëmijëve, përgatitja e raporteve vjetore për procedurën dhe ecurinë e punës, etj.

2.3.5 Masat edukativo përmirsuese

Aplikimi i masave disiplinore ndaj fëmijëve

Në sistemin bashkëkohor juridik-penal dhe të sistemit të sanksioneve penale, zakonisht masat edukuese ndaj fëmijëve ndahen në dy grupe kryesore: në masa edukuese të karakterit jashtë institucional dhe masat edukuese që ekzekutohen nëpër institucione dhe ente të veçanta.

Në kuadër të masave edukuese përmirsuese jashtë institucionale bëjnë pjesë: masat disiplinore dhe masat e mbikqyrjes apo kontrollit të shtuar. Ndërsa në grupin e masave edukuese-përmirsuese institucionale hyjnë: vendosja në entet edukative-përmirsuese, vendosja në shtëpi edukativo-përmirsuese.

Kryerësit të veprës penale mund ti shqiptohen këto masa edukuese:

1. Masa disiplinore: qortim, dhe referim në entin disiplinor për të mitur
2. Masa të mbikqyrjes së shtuar: nga ana e prindërve ose kujdestarit, familjes tjetër për përkujdesje, ose nga ana e qendrës
3. Masat e entit: referimi në entin edukues, dhe në shtëpinë edukuese përmirsuese.

2.3.6 Aplikimi i masave edukuese të kontrollit të shtuar ndaj të miturve

Masat edukuese të kontrollit të shtuar u shqiptohen fëmijëve kryerës të veprave penale ndaj të cilëve duhet të ndërmeren masa më të gjata të edukimit dhe shërimit me kontroll të shtuar.

Në KPM-së janë paraparë këto masa edukuese të mbikqyrjes së shtuar:

- 1) Mbikqyrja e shtuar nga ana e prindërve ose kujdestarit,

Gjykata do të shqiptojë masën e mbikqyrjes së shtuar nga ana e prindërve, adoptuesit ose kujdestarit, nëse prindërit, adoptuesi ose kujdestari, kanë lëshuar mundësinë që të ushtrojnë mbikqyrjen e tillë ndaj fëmijës. (Kodi penal i Republikës së Maqedonisë, neni 78, alineja 1)

2) Mbikqyrja e shtuar në familje tjetër

Aplikimi i kësaj mase edukuese ndaj personave të mitur, manifestohet në rastet kur në familjen e personit të mitur nuk ka kushte për zbatimin e mbikqyrjes së shtuar nga ana e prindërve apo kujdestarit. Kjo ndodh në rastet kur prindërit ose kujdestari nuk janë në gjendje të kryejnë mbikqyrjen dhe kontrollin e shtuar për arsye të paaftësisë fizike dhe psiqike, për shkak të sëmundjeve të ndryshme, për shkak të pranisë së dukurisë së alkoholizmit, narkomanisë dhe dukurive tjera patologjike.

2.3.7 Mbikqyrja e shtuar nga ana e entit për punë sociale

Masën mbikqyrja e shtuar nga ana e Qendrës për punë sociale, gjykata e shqipton në rast kur prindërit, adoptuesit apo kujdestari nuk janë në gjendje të zbatojnë kontrollin e shtuar ndaj fëmijës. Nëse prindërit, adoptuesi ose kujdestari nuk kanë mundësi që fëmijën ta dorzojnë në familje tjetër me qëllim të mbikqyrjes së shtuar, fëmija do të qëndrojë nën mbikqyrjen e organit social.

2.3.8 Aplikimi i masave edukuese institucionale ndaj të miturve

Në legjislacionin penal të Republikës së Maqedonisë Veriore, parashihen dy masa edukuese të karakterit institucional:

- 1) Dërgimi dhe vendosja në entin edukues: në të cilin fëmija ngel së paku gjashtë muaj e më së shumti tre vjet. Kjo masë edukuese u shqiptohet fëmijëve të cilëve duhet tu sigurohet mbikqyrja e pandërprerë nga ana e personit profesional, me qëllim të edukimit, riedukimit, dhe largimit të tij përgjithmonë nga rrethi i deritashëm.
- 2) Dërgimi dhe vendosja në shtëpitë edukuese-përmirsuese: Fëmija në shtëpinë edukuese-përmirsuese mbetet së paku një dhe më së shumti pesë vjet. Shtëpia përmirsuese është ent i specializuar edukativ me program të posaçëm edukativo-profesional, dhe me regjim të posaçëm të sigurisë.

2.3.9 Aplikimi i sanksioneve për fëmijët kryerës të veprës penale

Burgu për të mitur

“Burgu për fëmijë mund t’i shqiptohet fëmijës të rritur me përgjegjshi penale, nëse ka kryer veprë penale për të cilën është paraparë dënimi me burg prej pesë viteve ose dënim më i rëndë dhe nëse vepra është kryer në rrethana veçanërisht rënduese me ç’rast nuk do të ishte e arsyeshme të shqiptohej masa edukative.

Në Republikën e Maqedonisë Veriore në gjykatat themelore me kompetencë të zgjeruar është formuar sektori i specializuar për kriminalitetin e fëmijëve, i përbërë nga: gjykatësi për fëmijë, këshilltarët për fëmijë dhe këshillat për fëmijë.”(A, B. 2021, f.63)

Burgu për fëmijë nuk mund të jetë më i shkurtër se një vjet dhe më i gjatë se dhjetë vjet. (A, B. 2021, f. 63)

Burgu për fëmijë duhet të ketë disa karakteristika të posaçme edhe atë si p.sh.: duhet të jetë shumë pak i ngarkuar me masa represive dhe shtrënguese, por më shumë me masa të përmirimit si p.sh.: fëmijët e dënuar duhet të angazhohen më shumë në punë, në mësim, në aktivitete sportive, kulturore, etj.

Sa i përket ruajtjes së shëndetit të fëmijës dhe ruajtje së zhvillimit fizik të tij, ligjdhënësi ka paraparë ushqim të fortë e cila në ditë duhet të ketë më pak se 14.6000 xhuli.

Burgu për fëmijë nuk tërheq pasoja juridike që përbëhen nga ndalimi për të fituar disa të drejta. Dënimi i shqiptuar regjistrohet në regjistrin e evidencës penale, kurse dënimi shlyhet prej evidencës pas skadimit të afatit prej pesë vjet prej ditës së vuajtjes së dënimit.

2.3.10 Trajtimi ligjor i fëmijëve në rastet e paraburgimit

Kohëzgjatja dhe afatet e paraburgimit gjenden të sanksionuara në Ligjin e Procedurës Penale ku përcaktohet kohëzgjatja maksimale e paraburgimit. (Leskovik, 2010, f. 44)

Fëmijët vendosen në dhoma dhe seksione të veçuara, duke u krijuar mundësinë e një trajtimi të veçantë. Fëmijët e gjinisë femërore mbahen nën mbikëqyrjen dhe kujdesin vetëm të një personeli femëror. Në këtë pjesë të legjislacionit ka një kontradiktë pasi nga ana legislative dispozitat janë shumë të qarta në lidhje me vuajtjen e dënimit nga fëmijët por nga ana institucionale mungojnë institucionet e posaçme për fëmijë.

2.3.11 Garancitë ligjore në procesin gjyqësor ndaj fëmijëve

Në lidhje me procedurën e marrjes në pyetje të fëmijëve Kodi i Procedurës Penale parashikon se “pyetja e dëshmitarëve fëmijë mund të bëhet nga kryetari, mbi kërkesat dhe kundërshtitë e palëve”. Urdhëri mund të revokohet gjatë pyetjes. Këto janë rregulla të cilat duhet të respektohen jo vetëm në procesin gjyqësor por gjithashtu edhe në hetimet paraprake si nga prokurori ashtu edhe nga oficeri i policisë gjyqësore. Këta të fundit kur të marrin në pyetje një fëmijë duhet të ndihmohen nga një familjar ose nga një psikolog.

Garancitë minimale të fëmijëve në konflikt me ligjin janë të parashikuara qartë në nenin 406 të Konventës për të Drejtat e Fëmijës ku thuhet “procedura penale duhet të udhëhiqet pa u vonuar nga ana e organit kompetent, të paanshëm e të pavarur ose një trup gjykues me një dëgjim në pajtueshmëri me ligjin në prani të ndihmës juridike ose ndihmës tjetër adekuate përveç nëse konsiderohet se kjo nuk është në interes të fëmijës, posaçërisht duke e marrë parasysh gjendjen në të cilën ndodhet fëmija apo prindërit ose kujdestarët e tij”. Legjislacioni është shumë i qartë në lidhje me pozitën e fëmijës duke e trajtuar në mënyrën sa me humane të mundshme dhe duke e favorizuar këtë të fundit gjatë gjithë procesit penal por problemi real qëndron në aspektin institucional dhe profesional pasi pjesa më e madhe e aktorëve të përfshirë në dhënien e drejtësisë për fëmijët nuk janë të trajnuar dhe specializuar. Një tjetër problematikë që haset në këtë fazë të procedimit janë edhe vonesat gjatë procedimit gjyqësor.

2.3.12 Zhvillimi i procedurave të veçanta ndaj fëmijëve

Elementet restorative gjatë veprimit të gjykatës me fëmijët

Përpos procedurës së ndërmjetsimit, e cila propozohet nga ana e Prokurorit publik dhe gjykatës, Këshilli për fëmijë ka mundësi që të shqiptojë disa masa alternative ndaj fëmijës mbi 16 vjeç, të cilat në fakt përmbajnë elemente të drejtësisë restorative.

LDF-ja i parasheh këto masa alternative:

1) Dënimi me kusht me mbikqyrje të përforcuar

Shqiptohet ndaj fëmijës për vepër penale për të cilën është paraparë dënim me burgim deri në tre vjet ose dënim me para. Në këtë rast bashkë me këto masa alternative fëmijës mund ti

përcaktohen edhe disa obligime, por vetëm dy nga ato përmbajnë karakterin restorativ, e para është- ti kërkojë falje personalisht të dëmtuarit, ndërkaq e dyta ta përmirsojë ose kompenzojë dëmin e shkaktuar me veprën penale.

2) Ndërprerja me kusht e procedurës penale : “Shqiptohet ndaj fëmijës për vepër penale për të cilën është paraparë dënim me burgim deri më pesë vjet ose dënimi me para, me kusht që fëmija të plotsojë obligimet në vijim: të jetë penduar për veprimin e kryer, ti ketë mënjanuar pasojat e shkaktuara, t’ia ketë kompensuar dëmin e shkaktuar të dënuarit dhe të jetë pajtuar me të, me atë që i dëmtuari të jetë i pajtuar me faktin e ndërprerjes së procedurës dhe me kusht që në afat brenda dy vjetësh fëmija të mos kryejë vepër penale.” (Arifi, B. f. 163)

3) Puna në dobi të përgjithshme

Mund ti shqiptohet fëmijës në masën prej 5 deri 100 orë për vepër penale për të cilën është përcaktuar dënim me burgim deri në tre vjet ose gjobë, në ato raste kur pritet që me anë të kësaj mase të arrihet efekti në edukimin e sjelljes së fëmijës dhe riedukimi i tij. (Arifi, B. f. 168)

KAPITULLI III

Procedurat e veçanta ndaj fëmijëve kryerës të veprave penale në disa vende evropiane

Ekziston një vetëdije në rritje në Shtetet e Bashkuara dhe Evropë, që të rriturit - ata të moshave 18-25 janë një grup i veçantë zhvillimor, me vlerë të trajtimit të veçantë nga sistemi i drejtësisë. Katër shtete të SH.B.A.-së kanë propozuar ngritjen e moshës së juridiksionit të gjykatave të tyre për fëmijë përtej moshës 18 vjeç brenda viteve të fundit, ndërsa katër në pesë vende evropiane kanë ligje të veçanta që ndikojnë në të rriturit në zhvillim. Tre kombe evropiane - Kroacia, Gjermania dhe Holanda - lejojnë që të rinjtë mbi moshën 18 vjeç të sanksionohen në të njëjtën mënyrë si fëmijët më të rinj në sistemin e drejtësisë për fëmijë, duke përfshirë mundësinë e strehimit në ambientet fëmijëve. Në Mars 2018, Departamenti i Drejtësisë i Universitetit Columbia sponsorizoi një delegacion arsimor prej 20 zyrtarësh të zgjedhur dhe të emëruar, aktorë të sistemit ligjor, ofrues të shërbimeve dhe avokatë në Gjermani për të mësuar më shumë rreth qasjes gjermane ndaj të rriturve në zhvillim. Nga delegacioni, autorët në këtë artikull shqyrtuan ligjin dhe praktikën në lidhje me fëmijët e rinj të gjykatave të përfshira në Kroaci, Gjermani dhe Hollandë për të nxjerrë mësim të mundshme për politikëbërësit e SH.B.A. (Mathews dhe të tjerë, 2018, f. 1)

Kërkimi sociologjik ka kontribuar më tej në një kuptim më të mirë të kësaj grupmoshe. Periudha kalimtare nga fëmija te i rrituri - domethënë, nga një person i papjekur dhe i varur emocionalisht, financiarisht dhe praktikisht te një individ i pavarur, i pjekur - është zgjatur, me njerëzit që arrijnë shenja të tilla kryesore si martesë, piketat arsimore dhe punësimi stabil, më vonë sesa në gjeneratat e mëparshme. Nga ana tjetër, këto momente historike janë faktorë mbrojtës që i ndihmojnë të rinjtë, veçanërisht meshkujt e rinj, të maturohen nga delikuenca dhe të marrin rolin e të rriturit (Schiraldi, Western, & Bradner, 2015). Ky studim është shumë i rëndësishëm për të kuptuar të rinjtë e përfshirë në sistem, një numër i konsiderueshëm i të cilëve arrijnë moshën e pjekurisë me sjellje kriminale deri në moshën 25 vjeç; moshë në të cilën normat e krimit bien në mënyrë të rrëmbyeshme (Loeber, Farrington & Petechuk, 2013; Piquero, Farrington & Blumstein, 2003; Sampson & Laub, 2003).

Në të kundërtën, Evropa ka një histori dhe praktikë të gjerë për të dhënë përgjigje më të përshtatshme zhvillimore për fëmijët e rinj të përfshirë në sistemin e drejtësisë, me 28 nga 35 vendet evropiane që kanë dispozita të veçanta ligjore për të rinjtë mbi moshën 18 vjeç (Pruin & Dunkel, 2015, f. 8–10). Në përmbledhje, qasja evropiane ndaj fëmijëve në zhvillim përfshin si vijon:

- 20 nga 35 vende (57%) parashikojnë ose zbatimin e masave arsimore / rehabilitimit të parashikuara nga ligji për fëmijë ose rregulla të veçanta në lidhje me sanksionet specifike për fëmijët e rinj në ligjin e përgjithshëm penal.

- 18 nga 35 vende (51%) ofrojnë rregulla të veçanta në ligjin penal për të rriturit në lidhje me zbutjen e dënimeve për fëmijët e rinj.

- 10 nga 35 vende (29%) parashikojnë zbutjen e sanksioneve sipas ligjit të përgjithshëm penal si dhe zbatimin e sanksioneve të ligjit për fëmijë.

Gjermania, Holanda dhe Kroacia ofrojnë tre shembuj interesantë të këtyre opsioneve që kanë shkuar më larg në zbatimin e mbrojtjes së gjykatës për fëmijë tek fëmijët në zhvillim. Megjithëse ligjet dhe praktikat në këto tre vende ndryshojnë, një temë që lind kur i krahason ato me Shtetet e Bashkuara është mosha e zgjedhur për të ndihmuar në përcaktimin e faktorëve të tillë kritikë si përgjegjësia penale, juridiksioni i gjykatës së të rinjve, juridiksioni korrektues i të rinjve, lloji dhe gjatësia e dënimit, dhe qasja e publikut në të dhënat kriminale (Mathews dhe të tjerë, 2018, f.3) Në të gjithë botën ekziston një larmi shumë më e madhe midis sistemeve të drejtësisë për fëmijët sesa sistemet e drejtësisë kriminale për të rriturit, kryesisht për shkak të shumëllojshmërisë së këndvështrimeve për fëmijërinë, rininë dhe adoleshencën (Weijers, 2017, f. 63). Ndërsa ligjet dhe politikat ndryshojnë midis secilit vend, sistemet evropiane të drejtësisë për të rinjtë priren të ndahen në dy kategori të gjera.

E para kategori njihet si Modeli fleksibël. Komiteti i KB për Konventën për të Drejtat e Fëmijëve mban mendimin se një sistem i posaçëm i drejtësisë për fëmijët duhet të ekzistojë për fëmijët deri në moshën 18 vjeç. Pavarësisht kësaj, disa vende evropiane kanë ligje ose politika që lejojnë transferimin e fëmijëve të pandehur në sistemin e drejtësisë penale për të rritur i njohur si model fleksibël (siç shihet në Belgjikë dhe Hollandë). Sidoqoftë, në Evropë, transferimi i fëmijëve të

pandehur në sistemin e të rriturve është shumë më i rrallë se në Shtetet e Bashkuara (Rap & Weijers, 2014, f. 92).

E dyta njihet si Modeli Strikt. Tek ky lloj modeli, vendet evropiane përcaktojnë një kufi të sipërm moshe të sistemit të drejtësisë për të rinjtë dhe përjashtojnë ndjekjen penale të fëmijëve dhe të rinjve nën atë kufi moshe në sistemin e të rriturve në asnjë rrethanë (siç shihet në Gjermani, Greqi, Itali, Spanja dhe Zvicra). Në vendet më të rrepta që zbatojnë këtë model, kjo nënkupton që sistemet e drejtësisë për fëmijë kanë dënime maksimale me burgim, në krahasim me dënimet më të moderuara për fëmijë të vendeve që zbatojnë modelin më fleksibil.

Tre dekadat e kaluara kanë përshpejtuar standardet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut që katalizojnë reformat në drejtësinë e të rinjve në të gjithë Evropën, përfshirë Rregullat Minimale Standarde të Kombeve të Bashkuara për Administrimin e Drejtësisë për fëmijë në 1985 ("Rregullat e Pekinit"), Konventa për të Drejtat e Fëmijëve e vitit 1989, dhe rekomandimet e Këshillit të Evropës 2003 dhe 2008. (Meatthews dhe të tjerë, 2018, f. 6)

Në fakt, Këshilli i Evropës ka rënë dakord që përgjigjet e duhura ndaj nevojave të veçanta zhvillimore të fëmijëve në zhvillim shpesh mund të gjenden në legjislacionin e drejtësisë për fëmijë, veçanërisht në dritën e fazave të zgjatura të arsimit dhe integritit në jetën e punës dhe familjes për fëmijët e rinj modernë (Dunkel, 2016a, f. 697).

Ndërsa ka qenë një praktikë e zakonshme në Evropë për të rriturit në zhvillim të mbajtur në burg që të ishin në gjendje të qëndronin në sistemin e burgjeve për fëmijë deri në fillim të të 20-ave (Pruin & Dunkel, 2015, f. 4), reformat e fundit kanë zgjeruar gjithashtu përdorimin e sanksioneve të tjera për fëmijë dhe për të rinjtë në zhvillim. Për shembull, ligjet në Kroaci, Republikën Çeke, Gjermani, Lituani, Hollandë, Portugali, Slloveni, Zvicër dhe Rusi lejojnë që "masat edukative" sipas ligjit penal për fëmijë të zbatohen për të rriturit e rinj (Pruin & Dunkel, 2015, f. 61) Reformat e Holandës në 2014 duke lejuar që sanksionet e drejtësisë për fëmijë të zbatohen për të rriturit e rinj deri në moshën 23 vjeç e bëjnë sistemin holandez një lider në rritjen e moshës. Sidoqoftë, ekzistenca e dispozitave ligjore që lejojnë zbatimin e sanksioneve për fëmijë në moshë nuk garanton përdorim të gjerë në praktikë. Ndërsa Gjermania zbaton sanksionet e drejtësisë për fëmijë në rastet e të rriturve që dalin nga sistemi si parazgjedhjeve, Holanda (dhe vende të tjera

të tilla si Kroacia, Lituania dhe Sllovenia) zbatojnë sanksione të drejtësisë për fëmijë shumë më rrallë (Pruin & Dunkel, 2015, f. 62).

3.1 Kroacia: Sigurimi i procedurave të veçanta dhe vlerësimi i pjekurisë - Juridiksioni i sistemit të drejtësisë për fëmijë

Që nga fillimi i tij, sistemi i drejtësisë për fëmijë në Kroaci është përpjekur të përdorë "modelin e mirëqenies", duke i dhënë përparësi masave me një funksion themelor "arsimor" ose rehabilitues për të parandaluar përsëritjen e recidivizmit (Dolezal, 2017, f. 97). Dekreti i vitit 1918 i Presidentit të Kroacisë, Sllovenisë dhe Dalmacisë mbi Ndëshkimin dhe Mbrojtjen e Rinisë përcaktoi: (1) një procedurë të veçantë për trajtimin e fëmijëve shkelës të veprave penale, (2) departamente speciale të gjykatës, (3) monitorimin e gjykatës për zbatimin e masave edukative dhe (4) mosha minimale e përgjegjësisë penale shkoi në 14 vjeç (Bojani c, 2010, f. 187; Dolezal, 2017, f. 95).

“Në 1929, Mbretëria e Jugosllavisë miratoi një Kod Penal dhe Aktin e Procedurës Penale që përmbante disa dispozita të Dekretit të vitit 1918, dhe përshkroi më tej tre kategori të shkelësve të veprave penale: fëmijët nën 14 vjeç, fëmijë e rinj të moshës 14-16 vjeç dhe fëmijë më madhorë nga mosha 17 deri në 21. Sidoqoftë, fëmijët e rinj ende trajtoheshin në të njëjtën mënyrë si shkelësit e moshës madhore, me përjashtim që ata kishin dënime të detyrueshme më pak të ashpra” (Bojanic, 2010, f. 188).

Në vitin 1959, Kodi Penal u ndryshua në mënyrë që fëmijët dhe "fëmijët e rinj" deri në moshën 21 vjeç të ndaheshin nga të rriturit më të pjekur, bazuar në një vetëdije në rritje të pedagogjisë sociale, psikologjisë, kriminologjisë dhe politikës kriminale.

Një sistem i ri për sanksionimin e fëmijëve u prezantua, me masa rehabilituese të bazuara në komunitet (ose "masa edukative") që shiheshin si reagimi i favorizuar dhe burgimi shihej si një sanksion i jashtëzakonshëm (vetëm për t'u zbatuar për ata të moshës 16 vjeç e lart në raste të jashtëzakonshme) (Bojanic, 2010, f. 188).

Pavarësisht nga përvoja e një rritjeje të krimit tek fëmijët gjatë Luftës Kroate të Pavarësisë nga 1991 në 1995, Kroacia nuk u përgjig duke imponuar përgjigje më ndëshkuese (Dolezal, 2017, f. 97). Në Mars të vitit 1993, Komisioni për Zhvillimin e Legjislacionit Penal të Republikës së Kroacisë propozoi të zhvillojë një ligj të veçantë, gjithëpërfshirës mbi statusin ligjor të fëmijëve të përfshirë në sistem. Grupi punues i Gjykatës së Rinisë në Kroaci kërkoi nga vendet e tjera evropiane

(veçanërisht nga Gjermania) dhe rekomandime nga KB dhe Këshilli i Evropës në hartimin e ligjit (Bojani c, 2010, f. 188). Kjo çoi në Aktin Kroat të Gjykatave për fëmijë 1997 (CYCA) i cili: (1) priorizoi format jogjyqësore të ndërhyrjes përveç rasteve kur qëllimet rehabilituese që nuk mund të arriheshin ose ishin kryer vepra të rënda; (2) krijoi një seri të "ndalesave të jashtme", së pari për ndjekjen penale përmes devijimit, e ndjekur nga alternativa për kufizim përmes masave edukative si këshillimi, shërbimi në komunitet, paraburgimi për fëmijë, "urdhurat" (kushtet) speciale, trajtimi ditor, vendosja në mjediset e komunitetit të hapur (p.sh., shtëpitë në grupe), ose izolimi afatshkurtër; (3) prezantoi gjyqtarë, juristë dhe prokurorë të specializuar për fëmijë dhe të rinj në gjykata; dhe (4) përcaktoi ligjërisht rolin e "profesionistëve jo-ligjorë" përfshirë pedagogët socialë, punonjësit socialë dhe psikologët të cilët kanë punuar me gjykatat në marrëdhëniet me fëmijë dhe të rriturit e rinj, përfshirë këshillimin e gjyqtarit ose prokurorit për çështje psikosociale ose kriminologjike, karakteristikat e të rinjve dhe monitorimi i zbatimit të të gjitha sanksioneve (Dolezal, 2017, f. 98).

Sipas ligjit kroat, të rinjtë nuk i nënshtrohen ndjekjes penale deri në ditëlindjen e tyre të 14-të dhe dispozitat speciale për rininë shtrihen deri në ditëlindjen e 21-të (Kodi Penal, 2011).

3.2 Fëmijë të rinj në sistemin e drejtësisë

Për dekada para miratimit të CYCA në 1997, fëmijët e rinj kanë pasur një pozicion special në ligjin penal kroat, ku ata mund të sanksionohen si shkelës fëmijë. Neni 2 i CYCA përcakton një fëmijë të ri si një person i cili në kohën e kryerjes së një vepre penale është 18 vjeç, por ende jo 21 vjeç (Bojani c, 2010, f. 189). Procedura gjyqësore për fëmijë dhe sanksionet mund të zbatohen për një të ri deri në moshën 23 vjeç në gjykim.

"Për të rinjtë, gjykata duhet të marrë në konsideratë nëse rehabilitimi dhe parandalimi i të rinjve për vepra të mëtejshme mund të arrihet më mirë nga sanksionet e drejtësisë për fëmijë" (Pruin & Dunkel, 2015, f. 49). Opsionet e sanksionit në dispozicion të gjykatës janë masa edukative të "detyrimeve speciale" të përmendura më poshtë, mbikëqyrja e shtuar ose burgimi për fëmijë. Në rastin e të rinjve nën 21 vjeç në kohën e gjykimit, gjykatat gjithashtu mund të vendosin një "masë edukative institucionale", siç është referimi në një qendër speciale që përqëndrohet në arsimim dhe aftësim profesional (Pruin & Dunkel, 2015, f. 49). Masat edukative nuk do të vazhdojnë përtej

ditëlindjes së 23-të të riut. Gjithashtu, pasi një person të ketë mbushur moshën 21 vjeç, ata nuk mund të gjykohen për një vepër të kryer para moshës 16 vjeçe (Pruin & Dunkel, 2015, f. 50). Fëmijët dhe të rinjtë e dënuar vuajnë dënimet në burgjet specifike për fëmijë derisa të mbushin moshën 23 vjeç (Bojanic, 2010, f. 216). Burgosja e fëmijëve nuk mund të kalojë kohëzgjatjen prej 10 vjet. Nëse dënimi nuk është kryer në ditëlindjen e tyre të 23-të, ata transferohen në një burg për të rritur. Në raste të jashtëzakonshme, një person që arrin moshën 23 vjeç kur është në burg mund të mbetet në burgun për fëmijë nëse gjykohet e nevojshme që ai ose ajo të përfundojë trajnimin e tij arsimor ose profesional, ose nëse pjesa e mbetur e dënimit nuk është më e madhe se 6 muaj. Koha maksimale në të cilën një person duhet të transferohet ose të lirohet nga burgu për fëmijë është 27 vjeç (Bojani c, 2010, f. 217). Për fëmijët e rinj, gjykatësit duket se përdorin sanksione për fëmijë rrallë në raste që përfshijnë burgosje krahasuar me rastet që përfshijnë sanksione alternative në bazë të komunitetit (Byroja Kroate e Statistikave, 2017; f. 158; Schiraldi, 2018b).

Nëse i riu është 21 vjeç në kohën e gjykimit, ata mund të marrin një dënim të rregullt me burgim në vend të burgimit për fëmijë (Pruin & Dunkel, 2015, f. 50). Kur një i ri në kohën e gjykimit tashmë ka mbushur 23 vjeç, gjykata do të shqiptojë një dënim të rregullt me burgim në vend të burgimit për fëmijë (pavarësisht nga fakti se vepra është kryer kur ata kanë qenë nën moshën 21 vjeç) (Bojani c, 2010, f. 212) Kur ligji i rregullt penal zbatohet për një të ri, gjykata nuk është e detyruar të shqiptojë masën më të ashpër të dënimit për atë vepër të veçantë penale, por vjetërsia mund të zbutet brenda kufijve të caktuar të paraparë me Kodin Penal (Bojani c, 2010, f. 212; Pruin & Dunkel, 2015, f. 50).

3.3 Roli i policisë, prokurorëve dhe gjykatave

Nuk ka gjykata të veçanta, për fëmijë dhe fëmijë të rinj, përkundrazi, ka procedura të veçanta dhe departamente të vendosura brenda gjykatave të rregullta komunale (Bojani c, 2010, f. 189). Vetëm gjykatat komunale në qytete më të mëdha kanë departamente rinore (gjithsej 21) (Caric, 2007, f. 45). Gjyqtarët dhe prokurorët publik (të njohur si Avokatët e Shtetit) që përfaqsojnë departamentet e të rinjve kërkohet të kenë prirje të forta në lidhje me edukimin, të kuptuarit të

nevojave të fëmijëve dhe të rinjve, dhe një njohuri themelore të kriminologjisë, pedagogjisë sociale dhe mirëqenies sociale për të rinjtë (Marsavelski, 2012, f. 4).

Rrjeti i profesionistëve joligjorë, përfshirë punonjësit socialë dhe psikologët, që janë të vendosur brenda sistemeve gjyqësore këshillojnë gjykatat dhe prokurorët për çështje zhvillimore që kanë të bëjnë me fëmijë dhe fëmijë të rinj. Këta profesionistë jo-ligjorë jo vetëm që intervistojnë dhe ofrojnë rekomandime për gjykatat dhe prokurorët, por ata gjithashtu qëndrojnë me çështjet e vendosjes së dënimit për të kontrolluar nëse urdhërat e gjykatës po ndiqen dhe për të rregulluar seancat pasuese të post-dënimit, nëse është e nevojshme (Schiraldi, 2018b).

Sipas ligjit kroat, qëllimi kryesor i sanksioneve për fëmijë është të edukojë të rinjtë, të zhvillojë personalitetin e tyre të përgjithshëm dhe të forcojë ndjenjën e tyre të përgjegjësisë personale, e cila ka çuar në zhvillimin e një shumëllojshmërie masash restauruese. Për shembull, CYCA lejon Avokatin e Shtetit të vendosë të mos fillojë procedim penal bazuar në vullnetin e fëmijës apo të riut për të marrë pjesë në atë që njihet si "detyrime të veçanta", të tilla si kompensimi, shërbimi në komunitet, trajnimi profesional, pjesëmarrja në rehabilitim, ose duke marrë pjesë në këshillimin për të rinjtë (Bojani c, 2010, f. 195). Është në dispozicion një mundësi shtesë e një zgjidhjeje jashtë gjykatës përmes ndërmjetësimit, e cila përfshin të rinjtë duke marrë përgjegjësi dhe duke u korrigjuar me viktimën. Nga viti 1998 deri në vitin 2010, 35–45% e rasteve të fëmijëve (deri në moshën 18 vjeç) që kanë ardhur në zyrën e Avokatit të Shtetit janë zgjidhur përmes kësaj marrëveshjeje jashtë gjykatës (e njohur si një mundësi e kushtëzuar) (Dolezal, 2017 , f. 99).

Pasi fëmijët e përfshirë në sistem kanë përmbushur detyrimin e tij ose të saj nën mbikëqyrjen e Qendrës për Kujdesin Social, Avokati i Shtetit merr vendimin përfundimtar nëse do të fillojë apo jo procedurat penale (Bojani c, 2010, f. 196). Ndërsa e gjithë përmasa e përgjithshme e krimit për fëmijë nga 2000 në 2009 u rrit pak, të njëjtat të dhëna treguan se llojet e sanksioneve të vendosura nuk ndryshuan, me 97% të të gjitha sanksioneve ndaj fëmijëve të dënuar që përbënin "masa edukative" dhe shërbime rehabilituese, dhe fëmijë burgimi që përbën <1% (Dolezal, 2017, f. 105). Shumica e të rinjve të përfshirë në sistem merren me masa devijuese si pasojë e drejtpërdrejtë e "parimit të qëllimit" të njohur prej kohësh (Marsavelski, 2012, f. 6) duke i lejuar prokurorisë dhe policisë një shkallë të gjerë diskrecioni (Dunkel, 2016a, f. 702). Në 2012, 75.2% e të rinjve moshat 14-18 dhe 26.8% e të rinjve moshat 18-21 devijuan (Marsavelski, 2012, f. 9-10).

Gjykata ka mundësinë të vendosë sanksione zyrtare, përfshirë "masa edukative", masa sigurie (të tilla si trajtimi i detyrueshëm për abuzimin e substancave) dhe burgim për fëmijë (Bojani c, 2010, f. 196). CYCA përcakton një listë të sanksioneve (shih Nenin 6–31), duke theksuar kriteret për secilin sanksion dhe kur dhe si mund të zbatohen ato (Dolezal, 2017, f. 99–100). Për shembull, të rinjtë që ishin nën 16 vjeç në kohën e veprës së pretenduar kriminale mund të marrin vetëm "masa edukative" dhe jo një masë sigurie ose burgim për fëmijë. Gjatë zbatimit të këtyre masave, çdo 6 muaj Gjykata duhet të marrë në konsideratë nëse ka ndonjë arsye për të ndryshuar ose modifikuar planin. "Masat edukative" mund të zgjasin jo më shumë se ditëlindja e 23-të e fëmijës, dhe dënimi me burgim për fëmijën është 5 vjet maximumi (minimumi është 6 muaj), ose 10 vjet për disa vepra penale (Bojani c, 2010, f. 199). Në CYCA, burgimi përdoret shumë rrallë, me një total të vlerësuar prej 20-30 fëmijë dhe të rinj në burgjet e të rinjve në të gjithë Kroacinë (Schiraldi, 2018b). Asnjë sanksion i paraparë për shkelësit e moshës madhore sipas ligjit të rregullt penal nuk mund të vendoset ndaj fëmijëve nën 18 vjeç (Caric, 2007, f. 59). Përveç kësaj, të dhënat e të rinjve të trajtuar sipas ligjit për fëmijë janë gjithmonë konfidenciale.

Në përgjithësi, vetëm 8-10% e shkelësve të rinj të moshës madhore janë të dënuar me sanksione për fëmijë, kryesisht burg të pezulluar për fëmijë ose "masa edukative" (shërbime rehabilituese të bazuara në komunitet) (Pruin & Dunkel, 2015, f. 50). Në rreth 70% të të gjitha dënimeve të fëmijëve të rinj, zbatohet një dënim me burg për të rriturit me kusht, krahasuar me 74% të të gjitha dënimeve për të rriturit 21 e më të vjetër (Pruin & Dunkel, 2015, f. 51). Fakti që një dënim me burg i pezulluar zbatohet kaq shpesh dhe se zbatimi i sanksioneve për fëmijë përdoret aq me masë ka të ngjarë sepse i pari është më pak ndërhyrës sesa "masat edukative".

Përgjegjësia penale e të gjithë personave më të vjetër se 14 vjet në Republikën e Kroacisë rregullohet kryesisht nga Kodi Penal. Kodi Penal zbatohet kryesisht për të rriturit, ndërsa që nga 1 Janari 1998, Ligji për Gjykatat për të fëmijë (më tej LGJM) zbatohet si lex specialis për shkelësit e fëmijëve.

Ligji për Gjykatat për fëmijë përmban dispozita të ligjit penal dhe ligjit procedura penale për fëmijë dhe fëmijë e rinj, dispozita për gjykatat për fëmijë, për ekzekutimin e sanksioneve, si dhe për veprat penale të kryera në dëm të fëmijëve dhe të fëmijëve të rinj (neni 1 i LGJM).

Parimi themelor i ligjit është korigjimi në vend të dënimit. Ligji afirmon në masën maksimale zbatimin e parimit të mundësive në të gjitha fazat e procedurave penale, dhe posaçërisht gjatë procedurave paraprake. Për më tepër, në zgjedhjen e masave korrektuese, ai thekson proporcionalitetin dhe parimin e subsidiaritetit në zbatimin e masave korrektuese, d.m.th., zbatimin e burgimit për fëmijë si ultima ratio.

Përgjegjësia penale e një fëmije bazohet në parimin e fajit. Sanksioni për fëmijë nuk mund të shqiptohet ndaj fëmijës përveç nëse ai ose ajo është fajtor për kryerjen e një veprë penale (neni 4 i Kodit Penal), as nuk mund të shqiptohet sanksioni për fëmijë për një fëmijë të paaftë mendërisht (neni 40, paragrafi 1 i Kodit Penal).

Një justifikim specifik i përgjegjësisë penale për fëmijë rezulton nga qëllimi i përgjithshëm i sanksioneve penale siç përcaktohen në nenin 6 të Kodit Penal. Qëllimi i përgjithshëm është të inkurajojë të gjithë qytetarët të respektojnë sistemin ligjor, të parandalojnë krimin dhe të sigurojnë që autorët penalë të mos tregojnë të njëjtin model të sjelljes në të ardhmen. Sidoqoftë, një qëllim i veçantë i sanksioneve për fëmijë është sigurimi i mbrojtjes, kujdesit, ndihmës dhe mbikëqyrjes, si dhe arsimit të përgjithshëm dhe profesional për shkelësit e fëmijëve, duke ndikuar në edukimin e tyre, zhvillimin e personalitetit të tyre dhe forcimin e ndjenjës së tyre të përgjegjësisë personale (Neni 5 i LGJM).

Një koncept specifik i një krimi tek një fëmijë, i cili është i pavarur nga parimi i përgjegjësisë penale, nuk ekziston në Republikën e Kroacisë.

Për të gjitha veprat penale, madje edhe ato më të rëndat, procedimet ndaj fëmijëve zhvillohen para gjykatës për fëmijë, ku vendosen sanksione për fëmijët.

Kodi Penal parashikon përgjegjësinë penale të prindërve në rastet kur ata lënë pas dore ose abuzojnë me një fëmijë, dhe si rezultat fëmija kryen sjellje shoqërore ose delikvente (neni 213 i Kodit Penal).

Fëmija përgjegjës penalisht është personi i cili, në kohën kur është kryer vepra penale, ka arritur katërbëdhjetë vjeç, por ende nuk ka arritur moshën tetëmbëdhjetë vjeç, që do të thotë se kufiri i moshës së përgjegjësisë penale është arritur mosha katërbëdhjetë (neni 2 të LGJM).

Vetëm masa korrektuese përveç burgimit për fëmijë, mund të zbatohen për një fëmijë i cili, në kohën kur është kryer vepra, ka arritur moshën katërbëdhjetë, por ende nuk ka arritur moshën gjashtëmbëdhjetë vjeç (fëmijë i ri) (neni 4, paragrafi 2 i LGJM).

Masat korrektuese mund të zbatohen dhe, në kushtet e parashikuara nga ligji, dënimi me burgim për fëmijë mund të shqiptohet për një fëmijë i cili, në kohën kur është kryer vepra, ka arritur gjashtëmbëdhjetë, por ende nuk ka arritur tetëmbëdhjetë vjet moshë (një "i fëmijë i moshuar") (neni 4, paragrafi 3 i LGJM).

Kodi Penal përcakton që legjislacioni penal nuk do të zbatohet për një fëmijë i cili, në kohën e kryerjes së një veprë penale, nuk ka mbushur moshën katërbëdhjetë vjeç (neni 10 i Kodit Penal). Në atë rast, policia nuk ngre padi penale te prokurori publik, përkundrazi ajo njofton qendrën e mirëqenies sociale për veprën penale. Qendra e mirëqenies sociale ndërmerr masa ligjore për mbrojtjen e familjes në lidhje me fëmijën dhe, nëse është e nevojshme, edhe për prindërit.

Sipas Aktit të Gjykatave për fëmijë, një i ri është një person i cili, në kohën kur është kryer vepra penale, ka arritur tetëmbëdhjetë, por nuk ka arritur njëzet e një vjeç (neni 2 i LGJM).

Një fëmijë i ri mund të dënohet me burgim për fëmijë për një kohëzgjatje maksimale prej dhjetë vjetësh.

Gjykatat për fëmijë dhe shërbimet e prokurorisë publike që paraqiten para tyre kanë asistentë ekspertë: edukatorë socialë dhe punonjës socialë (neni 42, paragrafi 1 i LGJM).

Gjatë procedurave paraprake kundër një fëmije, ndihmësit e gjykatës eksperte mbledhin informacion mbi personalitetin e fëmijës. Për më tepër, në gjykim, ata japin mendimin e ekspertit për llojin e sanksionit që duhet të shqiptohet me drejtësi. Ata gjithashtu mbledhin informacion mbi ekzekutimin e suksesshëm të një mase korrektuese dhe i japin mendime panelit për fëmijë mbi domosdoshmërinë e pezullimit ose zëvendësimit të një mase korrektuese (neni 42, paragrafi 2 i LGJM).

Asistentët ekspertë në një shërbim të prokurorisë publike mbledhin informacionin e nevojshëm nga prokurori publik për marrjen e vendimeve për qëllimet e fillimit të procedurave kundër një fëmije, si dhe për arsyeshmërinë e propozimit për të pezulluar procedurat paraprake kundër një

fëmije. Asistentët ekspertë gjithashtu kryejnë shumë detyra të tjera të rëndësishme për punën e gjykatës dhe shërbimit të prokurorisë publike (neni 42 i LGJM).

Gjatë procedurave penale kundër një fëmije, veçanërisht i rëndësishëm është roli i qendrës së mirëqenies sociale. Një përfaqësues i qendrës së mirëqenies sociale ka të drejtë të informohet për rrjedhën e procedurave, të bëjë propozime gjatë atyre procedurave, dhe për të paralajmëruar në lidhje me faktet dhe provat që janë të rëndësishme për të marrë një vendim të drejtë (neni 52, paragrafi 1 i LGJM).

Prokurori publik njofton qendrën kompetente të mirëqenies sociale për çdo procedurë të ngritur kundër një fëmije (neni 52, paragrafi 2 i LGJM).

Në mënyrë që të përcaktohen këto rrethana, prindi, kujdestari i një fëmije dhe personat e tjerë që mund të kenë informacionin e nevojshëm do të dëgjohen. Një raport mbi këto rrethana do të kërkohet nga qendra e mirëqenies sociale, dhe nëse një masë korrigjuese është aplikuar ndaj një fëmije, gjithashtu do të kërkohet një raport mbi zbatimin e kësaj mase.

Kur është e nevojshme të kryhet një ekzaminim i një fëmije nga dëshmitarë ekspertë për të përcaktuar statusin e tij shëndetësor, zhvillimin mendor, karakteristikat psikologjike ose prirjet, mjekët, psikologët dhe pedagogët do të caktohen për të kryer këtë provim. Ekzaminime të tilla mund të kryhen në një shërbim shëndetësor ose institucion të ngjashëm.

Procedimi penal ndaj një fëmiju, në lidhje me të gjitha veprat penale, mund të fillohet vetëm me kërkesë të prokurorit publik për fëmijë, dhe pala e dëmtuar nuk mund të veprojë si prokurorë (nenet 45 dhe 46 të LGJM).

Pala e dëmtuar gjatë procedimit penal ndaj një fëmije mund të kërkojë dëmshpërblim. Sidoqoftë, pala e dëmtuar, si rregull, udhëzohet të ndjekë veprime civile. Pala e dëmtuar nuk mund të marrë dëmshpërblime nëse fëmija shpallet i pafajshëm për kryerjen e një vepre penale.

Duhet të theksohet se prindërit ose kujdestari i një fëmije janë përgjegjës për dëmet e shkaktuara nga vepra penale e kryer nga një fëmiju.

Sa i përket procedurave alternative, prokurori publik për fëmijë mund të kushtëzojë vendimin e mos fillimit të procedimit me gatishmërinë e një fëmije për:

a) sipas aftësive të tij ose të saj, riparimin ose kompensimin e dëmit të shkaktuar nga vepra penale;

b) Të përfshihen në punën e organizatave humanitare ose në aktivitetet e rëndësishme për komunitetin ose mjedisin;

c) I nënshtrohen trajtimit të drogës ose varësisë tjetër; ose

d) Të përfshihen në punë individuale ose në grup në shërbimin e këshillimit për të rinjtë.

Pasi fëmija, në bashkëpunim dhe nën mbikëqyrjen e saj, qendra e mirëqenies sociale të përmbushë detyrimet e tij ose të saj, prokurori publik për fëmijë do të marrë një vendim përfundimtar nëse do të fillojë procedurat kundër fëmijës (devijimi).

3.4 Sanksionet dhe masat e zbatueshme

Para përgjigjes së pyetjeve të shtruara, duhet thënë se sanksionet e mëposhtme mund të shqiptohen ndaj fëmijëve për veprat e kryera: masa korrektuese, burgim për fëmijë dhe masa sigurie.

Masat korrektuese (neni 6 i LGJM)

Masat korigjuese përfshijnë:

1. Vërejtja e gjykatës;
2. Detyrimet;
3. Referimi në një qendër korrektuese;
4. Kujdesi dhe mbikëqyrja e intensifikuar;
5. Kujdes dhe mbikëqyrje e intensifikuar me qëndrimin e përditshëm në një institucion korrektues;
6. Referimi në një institucion korrektues;
7. Referenca në një reformator;
8. Referenca në një institucion të veçantë korrektues.

Veçanërisht domethënëse pasi sanksionet e reja alternative janë masa korigjuese në formën e detyrimeve. Këto sanksione kanë zgjeruar ndjeshëm fushën e sanksioneve që mund të shqiptohen ndaj fëmijëve në ligjin penal kroat.

Gjykata mund të urdhërojë një fëmijë të përmbushë një detyrim për:

1. Kërkim falje palës së dëmtuar;
2. Ndjek rregullisht shkollën;

3. Të jetë i pranishëm në vendin e punës;
4. Trajtimi i tij për një profesion që i përshtatet aftësive dhe prirjeve të tij / saj;
5. Pranimi i punësimit dhe mbajtja e tij;
6. Përfshirje në punën e organizatave humanitare ose në aktivitete të rëndësishme për komunitetin ose mjedisin;
7. Të përmbahen nga vizitat e vendeve ose ngjarjeve të caktuara dhe të qëndrojnë larg personave të veçantë që kanë një efekt të dëmshëm mbi fëmijën;
8. Nënshtrohen, me pëlqimin paraprak të përfaqësuesit të tij ose të saj ligjor, një trajtim profesional mjekësor, ose drogë ose trajtim tjetër të varësisë;
9. Të përfshihen në punë individuale ose në grup në shërbimet e këshillimit për të rinjtë;
10. Merr pjesë në kurse të kualifikimit profesional;
11. Të ketë njohuritë e tij ose të saj për rregulloret e trafikut të testuara në institucionin kompetent për arsimin e shoferëve.

Detyrimet e përmendura nuk mund të zgjasin më shumë se një vit. Detyrimet e urdhëruara më pas mund të modifikohen ose revokohen, pjesërisht ose plotësisht, nga gjykata.

3.5 Burgu për fëmijë (neni 23 i LGJM)

Burgimi për fëmijë është një dënim përmes privimit të lirisë që ka disa veçori që kanë të bëjnë me kushtet e shqiptimit, kohëzgjatjen dhe qëllimin e tij.

Një dënim me burgim për fëmijë mund të shqiptohet për një fëmijë të moshuar (i cili është midis moshës gjashtëmbëdhjetë dhe tetëmbëdhjetë) për një vepër penale, për të cilën ligji lejon një dënim me pesë vjet burgim, ose një dënim më të ashpër, që mund të duhet të shqiptohet në dritën e natyrës dhe seriozitetit të veprës penale, si dhe shkallës së lartë të fajit.

Burgimi për fëmijë nuk mund të jetë më i shkurtër se gjashtë muaj, as më i gjatë se pesë vjet, dhe kohëzgjatja e tij përcaktohet në vite dhe muaj të plotë. Sidoqoftë, në një rast një vepër penale që mban një burgim afatgjatë (dyzet vjet) ose në një rast të dy veprave penale të njëkohshme që mbajnë dënime me burgim mbi dhjetë vjet, burgimi për fëmijë mund të zgjasë deri në dhjetë vjet. Rezervimi i të Drejtës për Vendosjen e Dënimit me Burgim për fëmijë - i ngjashëm me provën (neni 27 i LGJM)

Gjykata mund të shpallë një fëmijë fajtor për një vepër penale, duke rezervuar në të njëjtën kohë të drejtën për të mos shqiptuar dënimin me burgim për fëmijë mbi të ose kur ajo gjykon se, duke shpallur fajtor fëmijën dhe duke e vënë atë nën kërcënim të shqiptimit pasues të dënimit, kryesi i veprës penale mund të parandalohet nga kryerja e veprave të tjera penale. Gjykata gjithashtu mund të shqiptojë një masë korrigjuese të mbikëqyrjes së intensifikuar dhe një ose më shumë detyrimeve.

3.6 Masat e Sigurisë (neni 30 i LGJM)

Përveç masave korrektuese ose dënimit me burgim për fëmijë, mund të zbatohen masat e mëposhtme të sigurisë për shkelësit fëmijë: trajtimi i detyrueshëm psikiatrik, trajtimi i detyrueshëm i varësisë, dëbimi i një të huaji nga vendi dhe shpronësimi i objekteve. Ekziston edhe masa e sigurisë e ndalimit të funksionimit të një automjeti që mund të zbatohet për një fëmijë madhor.

Për më tepër, kohëzgjatja e paraburgimit nga paraqitja e një propozimi për shqiptimin e sanksionit deri në momentin kur aktgjykimi bëhet përfundimtar, nuk mund të kalojë gjysmën e periudhës së parashikuar nga neni 109, paragrafi 1 i ligjit të procedurës penale (neni 84 i LGJM). Kështu, për shembull, nëse një fëmijë ka kryer një vepër penale të grabitjes, kohëzgjatja e paraburgimit në këtë rast bazuar në nenin 109, paragrafi 1, pika 4 të CPA nuk mund të jetë më e gjatë se një vit, që është gjysma e mundshme kohëzgjatja e ndalimit të të rriturve.

Lidhur me paraburgimin për fëmijë, veçanërisht e rëndësishme është dispozita e Ligjit për Gjykatat për fëmijë, i cili përcakton që gjyqtari për fëmijë duhet të njoftojë menjëherë prindërit, kujdestarët ose institucionet të cilëve u është besuar kujdesi për fëmijën, si dhe qendra e mirëqenies sociale për ndalimin e fëmijëve (neni 73 i LGJM).

Masat alternative ndaj ndalimit

Masat alternative ndaj ndalimit, siç u diskutua më lart, kanë përparësi ndaj ndalimit. Këto janë masa paraprake nga neni 90 i ligjit të procedurës penale dhe masa e përkohshme nga neni 72 i ligjit për gjykatat për fëmijë.

a) Masat paraprake (neni 90 i Aktit të Procedurës Penale)

- Ndalimi i largimit nga një vendbanim;

- Ndalimi i vizitës në vende ose territore të caktuara;
- Detyrimi i një fëmije për të raportuar në mënyrë periodike tek një person ose autoritet specifik;
- Ndalimi i takimit me persona të caktuar ose ndalimi i çdo lloj kontakti me këta persona;
- Ndalimi i përfshirjes në aktivitete të caktuara afariste;
- Sekuestrimi i përkohshëm i udhëtimit dhe dokumenteve të tjera për kalimin e kufirit shtetëror;
- Marrja e përkohshme e lejes së drejtimit.

Në rast se ekzistojnë rrethana që përbëjnë bazën e ndalimit, gjykata, nëse i njëjti qëllim mund të arrihet me ndonjë nga masat e parashikuara nga ligji, nxjerr një vendim me një arsyetim që urdhëron një fëmijë të kryejë një ose më shumë nga masat. Një fëmijë i tillë do të paralajmërohet që në rast të moszbatimit të masës së urdhëruar, ajo masë mund të zëvendësohet me një masë tjetër paraprake, me një masë më të ashpër, ose me paraburgim.

b) Masat e Përkohshme (Neni 72 i Ligjit për Gjykatat për fëmijë)

- Vendosja e përkohshme e një fëmije, gjatë procedurave paragyqësore, nën mbikëqyrjen e një qendre të mirëqenies sociale për të marrë ndihmë dhe mbrojtje,
- Vendosja e përkohshme e një fëmije në një institucion të mirëqenies sociale.

Gjyqtari për fëmijë mund të urdhërojë këto masa vetëm ose me rekomandim të prokurorit publik. Gjyqtari për fëmijë mund të nxjerrë një vendim të tillë kur është e përshtatshme në lidhje me sanksionin e pritur, në mënyrë që të mbrojë fëmijën nga rrezikimi i mëtejshëm i zhvillimit të tij ose të saj, veçanërisht përmes sjelljeve të mëtejshme kriminale.

Qendra e mirëqenies sociale e caktuar në zonën e vendbanimit të përhershëm të fëmijës kryen të dy masat e përkohshme.

Një tendencë që favorizon dekriminalizimin e drejtësisë për fëmijë nuk ekziston në Republikën e Kroacisë. Sidoqoftë, tendenca mbizotëruese si në legjislaturë ashtu edhe në praktikë është që të zgjidhen sa më shumë çështje të jetë e mundur bazuar në parimin e mundësive në lidhje me vendimin e prokurorit publik për fëmijë që i nënshtrohen procedurave penale.

3.7 Historiku i përgjegjesisë penale ndaj të fëmijëve në Republikën e Shqipërisë

Studimi i kriminalitetit të fëmijëve në Shqipëri, është i fokusuar kryesisht në faktorët psiko-socialë (Beqo dhe Doçi, 2015, f. 2). Për fëmijët e grup moshës të 10-15 vjeç të cilët kishin aftësi mendore për të kuptuar rëndësinë e veprës penale kodi penal përcaktonte këto rregulla:

- a. Në vend të ndëshkimit me vdekje ose me burgim të përjetshëm caktohej burgimi nga gjashtë deri në pesëmbëdhjetë vjet.
- b. Kur ndëshkimi është mbi dymbëdhjetë vjet, jepet dënimi nga tre deri në dhjetë vjet; kur ndëshkimi kalon gjashtë vjet por jo dymbëdhjetë vjet jepej dënimi nga një deri në pesë vjet, në rastet e tjera jepej më pak se gjysma e dënimit e parashikuar.
- c. Dënimet me gjobë zbriteshin me një të tretën
- d. Ndëshkimet me gjobë zbriten në një të dytën
- e. Këto dënime do të kryheshin në institucione për fëmijë

Kodi Penal i mbretërisë për fëmijët e moshës 15-18 vjeç parashikonte dënimet si:

- 1) Në vend të ndëshkimit me vdekje ose me burgim të përjetshëm jepej një dënim me burgim nga dymbëdhjetë deri në njëzet vjet.
- 2) Kur ndëshkimi është mbi dymbëdhjetë vjet, jepet dënimi nga gjashtë deri në dymbëdhjetë; në rast se dënimi i kalon tre vjet por jo dymbëdhjetë vjet jepet dënimi nga tre deri në gjashtë vjet, në rastet e tjera ndëshkimi zbritet deri në gjysmën.
- 3) Ndëshkimeve me gjobë u zbritët një e treta.
- 4) Në rastet e heqjes së lirisë personale fëmijët vendoseshin në institucione përmirësimi. (Kodi Penal neni 56)

Përmbysja e shtetit totalitar, kalimi në pluralizmin politik dhe zhvillimet politike, ekonomike, sociale, kulturore që shoqëruan shoqërinë shqiptare dhe shtetin shqiptar pas viteve '90, u reflektuan në mënyrë të drejtpërdrejtë në qëndrime institucionale të caktuara në lidhje me të drejtat e njeriut në përgjithësi dhe fëmijëve në veçanti. Kështu, pas rënies së regjimit komunist drejtësia shqiptare ishte e papërgatitur për t'u përballur me sfidat e momentit dhe më zhvillimin që kishte marrë kriminaliteti në përgjithësi dhe ai i fëmijëve në veçanti. E gjendur në këto kushte ishte e domosdoshme reformimi rrënjësor i sistemit të drejtësisë penale. Ky reformim duhet të prekte konkretisht legjislacionin penal e procedural penal, organizimin e sistemit gjyqësor, të

prokurorisë, të policisë gjyqësore, avokatisë dhe të institucioneve të vuajtjes së dënimeve (burgjet). (E, Elezi, f. 34)

Kështu, u përcaktua që deri në moshën 14 vjeç të fëmijëve konsiderohen fëmijë, kurse prej moshës 14 deri në moshën 18 vjeç janë penalisht përgjegjës dhe përgjigjen kur veprojnë me vetëdije. (Latifi, 1982, 45)

3.8 Kodi i Drejtësisë Penale për fëmijë i Republikës së Shqipërisë

Ligji nr. 18/2017 Për të Drejtat dhe Mbrojtjen e Fëmijës” është hartuar në përputhje të plotë me KDF, jo vetëm në kontekstin e të drejtave, por edhe të ngritjes së një sistemi mbrojtjeje për realizimin efektiv të tyre.

Ky përcaktim vjen në përputhje me objektivin kryesor të Strategjisë së Reformës në Drejtësi dhe Planit të saj të Veprimit, në të cilin parashikohet: “Reformimi i sistemit të drejtësisë për fëmijët në konflikt me ligjin duke forcuar sistemin e drejtësisë restauruese dhe mbrojtjen efektive të drejtave të tyre procedurale”.

Edhe nëse ka ngjashmëri mes këtyre dy nocioneve, ato nuk mbulojnë saktësisht të njëjtin realitet. Drejtësia restauruese mund të organizohet si në kuadër të një procedure gjyqësore ashtu edhe si një skem shmangie.

Në mënyrë ideale, shmangia duhet të ndodhë në fazat më të hershme të procesimit të drejtësisë për fëmijët për të parandaluar përfshirjen e mëtejshme në sistem. Në nenin 55, pika 3, është përcaktuar një listë me kritere specifike me vërtetimin e të cilave, organi kompetent aplikon automatikisht zbatimin e masës së shmangies. Në çdo rast merret pëlqimi nga fëmija dhe prindi. Kur fëmija nuk ka prindër, ose ekziston një konflikt interesi midis prindërve dhe fëmijës, pëlqimin mund ta japë një prej përfaqësuesve procedural.

Ky program mund të parashikojë që fëmijës t’i kërkohet:

- të kompensojë dëmin e shkaktuar viktimës, komunitetit dhe/ose shoqërisë;
- t’i kërkojë falje viktimës;
- të ndërmarrë veprime të pranueshme edhe nga viktimat ose/dhe komuniteti.
- të marrë pjesë në një procedurë ndërmjetësimi,
- të kryejë punë në interes publik;

- të marrë pjesë në programe rehabilituese ndaj pasojave të veprës penale

Dhënia e pëlqimit duhet të shënohet në procesverbalin e organit procedues. Prokurori mund të marrë pjesë në procesin e ndërmjetësimit nëse ai e vlerëson.

Megjithatë, mekanizmat e shmangies mund të aplikohen në fazat e mëvonshme për të parandaluar futjen e mëtejshme në sistem dhe zgjidhjen e kushtueshme, duke e çuar fëmijën larg shtëpisë së tij. Fëmijët mund të shmangen nga strukturat ligjzbatuese para arrestimit, gjatë procedurave të gjyqimit, ose edhe pas gjyqimit, por para dhënies së vendimit të tij. Në rast se propozimi i prokurorit/gjyqtarit për masë shmangie pranohet nga palët, atëherë vendoset pezullimi i hetimit apo gjyqimit për një afat jo më shumë se 45 ditë.

Zgjidhja me ndërmjetësim ofron një sërë avantazhesh për fëmijën: i) pushon ndjekja penale; ii) pushon hetimi; iii) fëmija konsiderohet i padënuar; iv) sigurohet asgjësimi i të dhënave të gjëndjes penale/gjyqësore; v) sigurohet rehabilitimi dhe rishoqërimi i fëmijës; vi) sigurohet zhdëmtimi i viktimës; vii) përmirësohen marrëdhëniet midis të akuzuarit dhe viktimës.

Megjithatë, alternativat për procedimet gjyqësore të tilla si: ndërmjetësimi, shmangia (e mekanizmave gjyqësore) dhe zgjidhja alternative e mosmarrëveshjeve është e nevojshme të inkurajohet sa herë që këto mund t'i shërbejnë më së miri interesave më të larta të fëmijës. Por përdorimi paraprak i alternativave të tilla nuk duhet të përdoret si një pengesë për aksesin e fëmijës tek drejtësia.

3.9 Qasja shumëdisiplinore në Drejtësinë Miqësore për fëmijë

Shërbimet sociale, arsimore, policia e shtetit, shërbimi i provës dhe prokuroria, mund dhe duhet të bashkëpunojnë jo vetëm në parandalimin, por edhe në rehabilitimin e tyre. Profesionistët e disiplinave të ndryshme që punojnë në sistemin e drejtësisë e kuptojnë që të funksionosh në një mënyrë miqësore me fëmijët, kategorikisht është e nevojshme që të kalohet nga një qasje disiplinore në një qasje ndërdisiplinore, dhe për këtë nevojitet bashkëpunimi mes të gjithë profesionistëve që punojnë në sistemin e drejtësisë. Sa herë që një fëmijë apo adoleshent, qoftë ai/ajo një viktimë, ose në shkelje të ligjit vjen në sistemin e drejtësisë, shumë e rëndësishme është që të ekzistojnë procedura të përshkruara mirë, që zbatohen kur çdo profesionist luan rolin e tij/saj. Mund të bëhet, për shembull, një përpjekje nga gjyqtari që të shmangen vështirësitë e

shtuara psikologjike, duke kufizuar çdo paraqitje personale të viktimës në procedura. Ose, në rast të një fëmije në konflikt me ligjin, punonjësi social i ngarkuar me rastin dhe mësuesit nga shkolla ku shkon i riu mund të punojnë së bashku me gjyqtarin për ta ndihmuar dhe aplikuar nje masë aleternative, e cila krijon mundësinë më të mirë për këtë të ri që të ndjekë shkollimin e tij/saj apo të përfitojë aftësi profesionale, që deri më tani rezultojnë të jenë kundërhelmi më i mirë ndaj recidivizmit.

Gjithashtu, arritjet pozitive realizohen vetëm kur një fëmijë apo adoleshent viktimë vë re që profesionistët e përfshirë në sistemin e drejtësisë e trajtojnë atë me dhimbsuri dhe respekt, i njohin dëmin që i është shkaktuar dhe kërkojnë zgjidhjen më të mirë të mundshme për ta kthyer viktimën në rrugën e një zhvillimi të harmonishëm. E njëjta gjë është e vlefshme edhe për të rinjtë në konflikt me ligjin. Për të siguruar këtë bashkëpunimin shumëdisiplinor, si edhe për të hartuar e zbatuar programe specifike rehabilitimi dhe ri-integrimi për fëmijë në konflikt/kontakt me ligjin, një forum ndërsektorial është ngritur në nivel të qeverisjes qendrore, i cili po kontribon në përgatitjen e akteve nënligjore të nevojshme për bashkëpunimin dhe bashkërendimin e punës së institucioneve në nivel vendor, si edhe për të nxitur vënien në zbatim dhe mbikëqyrur mbarëvajtjen e këtij bashkëpunimi.

KAPITULLI IV

Të dhënat empirike lidhur me procedurat e veçanta ndaj fëmijëve në RMV

4.1 Numri i rasteve të aplikimit të procedurave të veçanta te fëmijët kryerës të veprave penale në RMV

Analizimi i të dhënave statistikore ka një rëndësi të veçantë sepse vetëm kështu ne mund të njohim më mirë natyrën dhe karakterin e veprës penale, mund të përcaktojmë shkallën e rrezikshmërisë shoqërore si të veprave penale po ashtu dhe të personave fëmijë që i kanë kryer këto vepra penale, dhe në këtë mënyrë mund të arrihet një organizim më i mirë kundër veprimtarisë kriminale në përgjithësi dhe të fëmijëve në veçanti. Bazuar në të dhënat statistikore kriminaliteti i fëmijëve është një fenomen në rritje jo vetëm në vendet e zhvilluara por gjithashtu edhe në vendet që gjenden në zhvillim të shpejtë ekonomik dhe në ato të prapambetura. Sipas të dhënave të siguruar nga Enti statistikor i të dhënave i Republikës së Maqedonisë Veriore rezultoni si më poshtë:

Tabela nr. 2 Numri i krimeve të realizuara nga fëmijë gjatë intervalit kohorë nga viti 2017 deri më vitin 2019 në RMV

Viti	2017	2018	2019
	Gjithsej	Gjithsej	Gjithsej
Gjithsej	368	330	304

Burimi: www.stat.gov.mk

Tabela nr. 3 Numri i përgjithshëm i fëmijëve të gjykuar sipas gjinisë gjatë intervalit kohorë nga viti 2017 deri më vitin 2019 në RMV

Viti	2017			2018			2019		
	Gjithsej	Meshkuj	Femra	Gjithsej	Meshkuj	Femra	Gjithsej	Meshkuj	Femra
Gjithsej	368	354	14	330	313	17	304	287	17

Burimi: www.stat.gov.mk

Nga të dhënat statistikore rezulton se numri më i madh i fëmijëve të cilët janë gjykuar për vepra penale të kryera në RMV të jetë nga gjinia mashkullore edhe atë me një numër të lartë diferencial. Në vitin 2017, nga gjithsej 368-të fëmijë të gjykuar për kryerjen e veprave penale, 354 janë meshkuj ndërsa vetëm 14-të fëmijë janë të gjinisë femrore. E njejta diferencë e lartë qëndron edhe gjatë viteve në vijim të paraqitura në tabelën më lartë.

Tabela nr. 4 Numri i fëmijëve të gjykuar nga mosha 14-16 gjatë intervalit kohorë nga viti 2017 deri më vitin 2019 në RMV

Viti	2017	2018	2019
	Gjithsej	Gjithsej	Gjithsej
Gjithsej	112	73	82

Burimi: www.stat.gov.mk

Nga të dhënat statistikore rezulton se numri i fëmijëve të rinjë, të moshës 14-16 të gjykuar, numri më i lartë është gjatë vitit 2017, pastaj vitin 2019, duke pasur një ulje të vogël gjatë vitit 2018.

Tabela nr. 5 Numri i fëmijëve të gjykuar nga mosha 16-18 gjatë intervalit kohorë nga viti 2017 deri më vitin 2019 në RMV

Viti	2017	2018	2019
	Gjithsej	Gjithsej	Gjithsej
Gjithsej	256	257	218

Burimi: www.stat.gov.mk

Nga të dhënat statistikore rezulton se numri i fëmijëve të gjykuar të moshës 16-18, është më gati se identik gjatë viteve 2017 dhe 2018, duke pësuar rënie gjatë vitit 2019. Vlen të theksohet se numri i fëmijëve të rinj dhe fëmijëve të moshës më të madhe të cilët janë të gjykuar për vepra penale është për dyfish më i lartë sesa i fëmijëve të rinj.

Tabela nr. 6 Numri i fëmijëve që u janë shqyrtuar masa sanksionimi në bazë të veprave penale të kryera gjatë intervalit kohor nga viti 2017 deri më vitin 2019 në RMV

	Sanksione të miratuara	Ndalesat të veprimave	Vepra nuk ka shenja të veprës penale dhe vepra të rëndësishme të vogël	Nuk egzistojnë dëshmi që i pandehuri e ka kryer veprën penale	Arsye integriteti	Rrethena që përjashtojnë përndjekjen	Akuzuesi e ka tërhequr akuzën	Masa sigurie
Vepra penale kundër jetës dhe trupit	38	21	2	1	1	16	1	-
Vepra penale kundër lirisë dhe të drejtave të njeriut dhe qytetarit	3	2	-	-	1	1	-	-
Vepra penale kundër lirisë dhe moralit gjinor	2	7	-	1	4	-	1	1
Vepra penale kundër shëndetit të njerëzve	18	4	1	-	2	1	-	-
Vepra penale kundër martesës dhe familjes dhe rinisë	1	1	1	-	-	-	-	-
Vepra penale kundër mjedisit jetësor dhe natyrës	-	3	-	-	2	1	-	-

Vepra penale kundër pasurisë	181	119	26	9	25	47	12	-
Vepra penale kundër financave publike, qarkullimit pagesor dhe ekonomisë	1	-	-	-	-	-	-	-
Vepra penale kundër sigurisë së përgjithshme të njerëzve dhe pronës	3	-	-	-	-	-	-	-
Vepra penale kundër sigurisë së trafikut publik	24	5	-	-	-	3	2	-
Vepra penale kundër drejtësisë	-	-	-	-	-	-	-	-
Vepra penale kundër rendit gjyqës	1	-	-	-	-	-	-	-
Vepra penale kundër rendit publik	29	4	-	-	1	1	2	-

Vepra penale të tjera	3	-	-	-	-	-	-	-
------------------------------	----------	---	---	---	---	---	---	---

Burimi: www.stat.gov.mk

Nga të dhënat statistikore për sanksione të miratuara tek fëmijët në bazë të veprave penale të kryera rezulton si vijon: për vepër penale kundër jetës dhe trupit nga gjithsej 38 sanksione numri më i madh prej tyre janë ndalesa të veprimeve. Për vepra penale kundër lirive dhe të drejtave të njeriut janë shqiptuar 3 sanksione prej të cilave dy janë ndalesa veprimi. Për vepra penale kundër lirisë dhe moralit gjinor numri më i madh i sanksioneve është vlersuar si mbrojtje integriteti. Për vepra penale kundër shëndetit të njerëzve numri më i madh i sanksioneve është vepruar me ndalesa veprimi. Numri më i madh i veprave penale të kryera të pasuara me sanksione është vërejtur tek veprat penale kundër pasurisë për të cilat, nga numri total i paraqitur i sanksioneve 181, 119 prej tyre kanë pësuar me ndalesa veprimi.

Tabela nr. 7 Fëmijë të gjykuar sipas rrethit familjar dhe grupeve të veprave penale të kryera gjatë intervalit kohorë nga viti 2017 deri më vitin 2019 në RMV

Viti	2017	2018	2019
Gjithsej	368	330	302

Burimi: www.stat.gov.mk

4.2 Të dhëna statistikore për fëmijë të përfshirë në sistemin e drejtësisë për Republikën e Kroacisë

Tabela nr. 8 Numri i fëmijëve të përfshirë në vepra penale sipas veprës penale në Kroaci në vitin 2015

Vepra penale	Të Paraqitur	Të akuzuar	Të gjykuar
Totali	1739	492	420
Vepra penale kundër jetës dhe trupit	210	50	44
Vepra penale kundër lirive dhe të drejtave të njeriut dhe qytetarit	94	7	6
Vepra penale kundër lirisë dhe moralit gjinor	11	5	4

Vepra penale	Të Paraqitur	Të akuzuar	Të gjykuar
Vepra penale kundër martesës dhe familjes dhe rinisë	18	18	16
Vepra penale kundër shëndetit të njerëzve	79	44	41
Vepra penale kundër pronës	1177	330	280
Vepra penale për falsifikim	25	5	4
Vepra penale kundër rendit publik	29	15	10
Vepra penale të tjera	96	18	15

Burimi: www.dzs.hr

Nga tabela më lartë rezulton se numri i përgjithshëm i fëmijëve të paraqitur për kryerje të veprave penale në vitin 2015 është 1739, nga te cilët vetëm 492 janë të akuzuar për veprat e kryera ndërsa 420 prej tyre janë të gjykuar për kryerjen e veprës penale. Për nga lloji i veprës penale të kryer rezulton se numri më i lartë i rasteve të paraqitura është për krime kundër pronës duke përfshirë numrin 1177 nga 1739 totali i rasteve të paraqitura. Numri më i ulët i veprave penale të paraqitura janë në lidhje me krimet kundër lirisë dhe moralit gjinor me 11 raste të paraqitura.

Tabela 8.1 Kohzgjatja e dënimit sipas veprës penale të kryer dhe numri i fëmijëve të dënuar në Kroaci në vitin 2015

Kohzgjatja e dënimit sipas veprës penale të kryer	Numri i të fëmijëve të dënuar
Deri më 1 muaj	403
1-2 muaj	282
2-4 muaj	421
4-6 muaj	319
6-12 muaj	262
Më shumë se 1 vit	52

Burimi: www.dsz.hr

Kohzgjatja më e frekuentuar e dënimit sipas veprave penale të kryera rezulton periudha nga 2 deri në 4 muaj duke u bazuar në veprat penale të kryera nga tabela paraprake.

Tabela 8.2 Masat e sanksionimit të fëmijëve madhorë dhe të fëmijëve të rinjë

Masat e sanksionimit të të fëmijëve	Fëmijë madhorë	Fëmijë të rinjë
Burg i fëmijëve	9	-
Burg i pezulluar për fëmijë	45	-
Masat edukuese	236	130
Dërgimi në qendër dicipline	15	7
Kujdes dhe mbikqyrje e shtuar	90	38
Kujdes dhe mbikqyrje e shtuar, si dhe qëndrim në qendër korrektuese	3	2
Dërgimi në qendër rehabilituese	11	10
Dërgimi në institucion korrigjues special	1	5

Burimi: www.dsz.hr

Nga tabela më lartë rezulton se nga sanksionet e theksuara për fëmijë madhorë dhe fëmijë të rinjë nuk egziston ndonjë larmishmëri në llojet e sanksioneve në bazë të veprave penale të kryera. Numri më i lartë i sanksioneve tek fëmijët madhorë rezulton të jetë masa edukuese me 236 të sanksionuar, dhe numri më i ulët në dërgimin në institucion special korrigjues me 1 fëmijë madhor të sanksionuar. Numri më i lartë i sanksioneve tek fëmijët e rinjë gjithashtu është me masa edukuese me 130 të sanksionuar, dhe numri më i ulët është me sanksionim me kujdes dhe mbikqyrje të shtuar, si dhe qëndrim në qendër korrektuese me 2 të sanksionuar.

Tabela nr. 9 Numri i fëmijëve të përfshirë në vëpra penale sipas veprës penale të kryer në Kroaci për vitin 2016

Vepra penale	Të Paraqitur	Të akuzuar	Të gjykuar
Totali	1532	422	365
Vepra penale kundër jetës dhe trupit	177	39	34
Vepra penale kundër lirive dhe të drejtave të njeriut dhe qytetarit	90	14	7

Vepra penale	Të Paraqitur	Të akuzuar	Të gjykuar
Vepra penale kundër lirisë dhe moralit gjinor	13	4	4
Vepra penale kundër martesës dhe familjes dhe rinisë	31	14	13
Vepra penale kundër shëndetit të njerëzve	71	41	35
Vepra penale kundër pronës	1017	278	248
Vepra penale për falsifikim	11	3	3
Vepra penale kundër rendit public	31	15	9
Vepra penale të tjera	91	14	12

Burimi: www.dsz.hr

Në Kroaci gjatë vitit 2016 janë paraqitur 1532 vepra penale dhe nga tabela më lartë rezultojnë nga ato vetëm 422 fëmijë kryes të veprave penale janë akuzuar dhe 365 prej tyre janë gjykuar. Numri më i lartë i veprave penale të kryera rezultojnë të jetë në vepra penale kundër pronës me 1017 raste të paraqitura, 278 prej të cilave kanë pasuar me akuzime të fëmijëve, dhe 248 fëmijë të gjykuar për vepra penale. Numri më i ulët i veprave penale të kryera nga fëmijë janë vepra penale për falsifikim me 11 të paraqitur, prej të cilëve 3 janë të akuzuar dhe 3 të gjykuar.

Tabela 9.1 Kohëzgjatja e dënimit sipas veprës penale të kryer dhe numri i fëmijëve të dënuar në Kroaci në vitin 2016

Kohëzgjatja e dënimit sipas veprës penale të kryer	Numri i fëmijëve të dënuar
Deri më 1 muaj	361
1-2 muaj	215
2-4 muaj	341
4-6 muaj	284
6-12 muaj	287
Më shumë se 1 vit	44

Burimi: www.dsz.hr

Kohëzgjatja më e frekuentuar e dënimit sipas veprave penale të kryera rezultojnë periudha me dënim deri më 1 muaj duke u bazuar në veprat penale të kryera nga tabela paraprake.

Tabela 9.2 Masat e sanksionimit të fëmijëve madhorë dhe të fëmijëve të rinjë

Masat e sanksionimit të të fëmijëve	Fëmijë të madhorë	Fëmijë të rinjë
Burg i të fëmijëve	8	-
Burg i pezulluar për të fëmijë	34	-
Masat edukuese	200	123
Dërgimi në qendër dicipline	21	11
Kujdes dhe mbikqyrje e shtuar	65	44
Kujdes dhe mbikqyrje e shtuar, si dhe qëndrim në qendër korrektuese	-	1
Dërgimi në qendër rehabilituese	12	14
Dërgimi në institucion korigjues special	2	6

Burimi: www.dsz.hr

Nga tabela më lartë rezulton se numri më i lartë i sanksioneve tek fëmijët madhorë rezulton të jetë masa edukuese me 200 të sanksionuar, dhe numri më i ulët në dërgimin në institucion special korigjues me 2 fëmijë madhor të sanksionuar. Numri më i lartë i sanksioneve tek fëmijët e rinjë gjithashtu është me masa edukuese me 123 të sanksionuar, dhe numri më i ulët është me sanksionim me kujdes dhe mbikqyrje të shtuar, si dhe qëndrim në qendër korrektuese me 1 i sanksionuar.

Tabela nr. 10 Numri i fëmijëve të përfshirë në vepra penale sipas veprës penale të kryer në Kroaci për vitin 2017

Vepra penale	Të Paraqitur	Të akuzuar	Të gjykuar
Totali	1575	380	333
Vepra penale kundër jetës dhe trupit	142	33	26
Vepra penale kundër lirisë dhe të drejtave të njeriut dhe qytetarit	87	25	19
Vepra penale kundër lirisë dhe moralit gjinor	11	7	6

Vepra penale	Të Paraqitur	Të akuzuar	Të gjykuar
Vepra penale kundër martesës dhe familjes dhe rinisë	58	24	21
Vepra penale kundër shëndetit të njerëzve	77	44	42
Vepra penale kundër pronës	997	216	191
Vepra penale për falsifikim	31	3	3
Vepra penale kundër rendit publik	67	16	15
Vepra penale të tjera	105	12	10

Burimi: www.dsz.hr

Gjatë vitit 2017 janë paraqitur 1575 vepra penale dhe nga tabela më lartë rezulton se nga ato vetëm 380 fëmijë kryes të veprave penale janë akuzuar dhe 333 prej tyre janë gjykuar. Numri më i lartë i veprave penale të kryera rezulton të jetë në vepra penale kundër pronës me 997 raste të paraqitura, 216 prej të cilave kanë pasuar me akuzime të fëmijëve, dhe 191 fëmijë të gjykuar për vepra penale. Numri më i ulët i veprave penale të kryera nga fëmijë janë vepra penale kundër lirisë dhe moralit gjinor me 11 të paraqitur, prej të cilëve 7 janë të akuzuar dhe 6 të gjykuar.

Tabela 10.1 Kohëzgjatja e dënimit sipas veprës penale të kryer dhe numri i fëmijëve të dënuar në Kroaci në vitin 2017

Kohëzgjatja e dënimit sipas veprës penale të kryer	Numri i të fëmijëve të dënuar
Deri më 1 muaj	317
1-2 muaj	241
2-4 muaj	398
4-6 muaj	328
6-12 muaj	252
Më shumë se 1 vit	39

Burimi: www.dsz.hr

Kohëzgjatja më e frekuentuar e dënimit sipas veprave penale të kryera rezulton periudha me dënim prej 2 deri 4 muaj duke u bazuar në veprat penale të kryera nga tabela paraprake.

Tabela 10.2 Masat e sanksionimit të fëmijëve madhorë dhe fëmijëve të rinjë

Masat e sanksionimit të të fëmijëve	Fëmijë madhorë	Fëmijë të rinjë
Burg i të fëmijëve	11	-
Burg i pezulluar për të fëmijë	36	-
Masat edukuese	179	107
Dërgimi në qendër dicipline	16	11
Kujdes dhe mbikqyrje e shtuar	69	33
Kujdes dhe mbikqyrje e shtuar, si dhe qëndrim në qendër korrektuese	4	4
Dërgimi në qendër rehabilituese	13	8
Dërgimi në institucion korigjues special	-	4

Burimi: www.dsz.hr

Nga tabela më lartë rezulton se numri më i lartë i sanksioneve tek fëmijët madhorë rezulton të jetë masa edukuese me 179 të sanksionuar, dhe numri më i ulët në dërgimin në institucion special korigjues me 4 fëmijë madhor të sanksionuar. Numri më i lartë i sanksioneve tek fëmijët e rinjë gjithashtu është me masa edukuese me 107 të sanksionuar, dhe numri më i ulët është me sanksionim me kujdes dhe mbikqyrje të shtuar, si dhe qëndrim në qendër korrektuese me 4 të sanksionuar.

Tabela nr. 11 Numri i fëmijëve të përfshirë në vëpra penale sipas veprës penale të kryer në Kroaci për vitin 2018

Vepra penale	Të Paraqitur	Të akuzuar	Të gjykuar
Totali	1196	347	302
Vepra penale kundër jetës dhe trupit	142	28	26
Vepra penale kundër lirisë dhe të drejtave të njeriut dhe qytetarit	78	16	15
Vepra penale kundër lirisë dhe moralit gjinor	6	4	4

Vepra penale	Të Paraqitur	Të akuzuar	Të gjykuar
Vepra penale kundër martesës dhe familjes dhe rinisë	46	25	24
Vepra penale kundër shëndetit të njerëzve	52	35	30
Vepra penale kundër pronës	690	193	167
Vepra penale për falsifikim	24	10	6
Vepra penale kundër rendit publik	59	15	9
Vepra penale të tjera	99	21	21

Burimi: www.dsz.hr

Gjatë vitit 2016 në Kroaci janë paraqitur 1196 vepra penale dhe nga tabela më lartë rezultojnë se nga ato vetëm 347 fëmijë kryes të veprave penale janë akuzuar dhe 302 prej tyre janë gjykuar. Numri më i lartë i veprave penale të kryera rezultojnë të jetë në vepra penale kundër pronës me 690 raste të paraqitura, 193 prej të cilave kanë pasuar me akuzime të fëmijëve, dhe 167 fëmijë të gjykuar për vepra penale. Numri më i ulët i veprave penale të kryera nga fëmijë janë vepra penale kundër lirisë dhe moralit gjinor me 6 të paraqitura, prej të cilëve 4 janë të akuzuar dhe 4 të gjykuar.

Tabela 11.1 Kohëzgjatja e dënimit sipas veprës penale të kryer dhe numri i fëmijëve të dënuar në Kroaci në vitin 2018

Kohëzgjatja e dënimit sipas veprës penale të kryer	Numri i të fëmijëve të dënuar
Deri më 1 muaj	197
1-2 muaj	172
2-4 muaj	246
4-6 muaj	263
6-12 muaj	224
Më shumë se 1 vit	94

Burimi: www.dsz.hr

Kohëzgjatja më e frekuentuar e dënimit sipas veprave penale të kryera rezulton periudha me dënim prej 4 deri 6 muaj duke u bazuar në veprat penale të kryera nga tabela paraprake.

Tabela 11.2 Masat e sanksionimit të fëmijëve madhorë dhe të fëmijëve të rinjë

Masat e sanksionimit të të fëmijëve	Fëmijë madhorë	Fëmijë të rinjë
Burg i të fëmijëve	11	-
Burg i pezulluar për të fëmijë	36	-
Masat edukuese	179	107
Dërgimi në qendër dicipline	16	11
Kujdes dhe mbikqyrje e shtuar	69	33
Kujdes dhe mbikqyrje e shtuar, si dhe qëndrim në qendër korrektuese	4	4
Dërgimi në qendër rehabilituese	13	8
Dërgimi në institucion korigjues special	-	4

Burimi: www.dsz.hr

Nga tabela më lartë mund të vërejmë se numri më i lartë i sanksioneve tek fëmijët madhorë rezulton të jetë masa edukuese me 179 të sanksionuar, dhe numri më i ulët në dërgimin në institucion special korigjues me 4 fëmijë madhor të sanksionuar. Numri më i lartë i sanksioneve tek fëmijë e rinjë gjithashtu është me masa edukuese me 107 të sanksionuar, dhe numri më i ulët është me sanksionim me kujdes dhe mbikqyrje të shtuar, si dhe qëndrim në qendër korrektuese me 4 të sanksionuar dhe 4 të sanksionuar me dërgim në institucion korigjues special.

4.3 Të dhëna statistikore për fëmijë të përfshirë në sistemin e drejtësisë për Republikën e Shqipërisë

Tabela nr. 12 Vepra penale dhe procedura penale te paraqitura gjatë intervalit kohorë nga viti 2015 deri më vitin 2018 në Republikën e Shqipërisë

Viti	2015	2016	2017	2018

Vrasje me dashje	54	71	50	51
Vrasje të mbetura në tentativë	138	132	129	114
Krime kundër shëndetit	2892	2579	2650	2493
Krime seksuale	149	120	113	110
Vjedhje (Neni134)	5091	4363	4351	4532
Vjedhje me dhunë	182	138	169	108
Vjedhje me armë	49	15	13	22
Vjedhje duke keqpërdorur detyrën	150	81	118	70
Mashtrime	803	1031	1127	1040
Falsifikime monetare	125	73	85	82
Dhuna në familje	1300	1488	2070	1374
Krime në fushën e drogës	2321	3248	5316	1907
Shkelje të rregullave të qarkullimit rrugor	5280	5257	16.714	5713
Të tjera	17330	15112	-	16852

Burimi: www.instat.gov.al

Në tabelën e mësipërme janë paraqitur numri i përgjithshëm i veprave penale të paraqitura të cilat janë të kryera gjatë periudhës kohore që nga viti 2015 deri në vitin 2018. Nga të dhënat e Entit Statistikor të Republikës së Shqipërisë të paraqitura në tabelë rezulton se numri më i lartë i veprave penale të kryera gjatë vitit 2015 janë paraqitur në shkelje të rregullave të qarkullimit rrugor me 5280 raste, pastaj krime me vjedhje 5091, krime kundër shëndetit 2892, krime në fushën e drogës 2321 si dhe dhuna në familje me 1300 raste të paraqitura. Gjatë vitit 2016 pason njëjtë me numër më të lartë të veprave penale të kryera në krime shkelje të rregullave të qarkullimit rrugor 5257, vjedhje 4363, krime në fushën e drogës 3248, dhe dhunë në familje 1488.

Gajtë vitit 2017 kemi numër të madh të shkeljeve të rregullave të qarkullimit rrugor 16719, krime droge 5316, vjedhje 4351, krime kundër shëndetit 2650 si dhe dhunë në familje 2070. Gjatë vitit 2018 janë paraqitur vepra penale të llojit krime shkelje të rregullave të qarkullimit rrugor 5713, vjedhje 4532, krime në fushën e drogës 1907, dhe dhunë në familje 1374, si dhe krime kundër shëndetit me 2493 raste të paraqitura.

Tabela nr. 13 Numri i të fëmijëve autorë kryerës të veprës penale gjatë intervalit kohorë 2017 - 2019

Viti	2017	2018	2019
Gjithsej	2053	1591	1337

Burimi: www.instat.gov.al

Sipas tabelës së paraqitur rezulton se numri më i madh i veprave penale të kryera nga fëmijët të ketë qenë gjatë vitit 2017, me 2052 raste të paraqitura.

Tabela nr. 14 Fëmijë të pandehur për vepra penale nga mosha 14- 17 gjatë intervalit kohorë 2015 - 2019

Viti	Të Paraqitur	Të dënuar	Të burgosur
2015	995	601	87
2016	790	562	58
2017	570	283	39
2018	555	296	21
2019	448	280	23

Burimi: www.instat.gov.al

Në tabelën e mësipërme janë paraqitur numri i të pandehurve fëmijë të cilët janë kryerës të veprave penale, dhe sipas të njejtës rezulton se numri më i madh i paraqitur i fëmijëve ka qenë gjatë vitit 2015, me një numër prej 995 të paraqitur, 601 prej tyre janë dënuar në bazë të veprës penale të kryer dhe 87 prej tyre janë burgosur. Numri më i vogël i fëmijëve të paraqitur për vepra penale të kryera rezulton të jetë gjatë vitit 2019 me 448 fëmijë të paraqitur për vepra penale, 280 prej të cilëve janë dënuar dhe vetëm 23 fëmijë janë burgosur për veprat penale të kryera.

Tabela nr. 15 Numri i fëmijëve të akuzuar sipas gjinisë gjatë intervalit kohorë 2015 - 2017

Viti	Meshkuj	Femra
2015	390	30
2016	331	34
2017	294	39

Burimi: www.instat.gov.al

Sipas tabelës së paraqitur më lartë mund të vërejmë se numri më i lartë i të akuzuarve fëmijë gjatë viteve 2015-2017 të ndarë në gjini, rezulton të jenë meshkuj me një dallim drastik të numrit të të akuzuarve në krahasim me femrat.

Tabela nr.16 Loji i veprave penale të kryera nga fëmijë ndarë në gjini gjatë intervalit kohorë 2015-2017

Viti		2015	2016	2017
Sulm	Femra	15	18	9
	Meshkuj	136	97	78
Sulme serioze	Femra	16	9	5
	Meshkuj	337	405	312
Dhunim	Femra	0	0	0
	Meshkuj	115	117	105
Vjedhje	Femra	29	18	16
	Meshkuj	292	270	237
Krime vjedhjelesh	Femra	219	360	363
	Meshkuj	1376	1607	1359
Vrasje	Femra	7	8	9
	Meshkuj	68	58	51
Krime droge	Femra	39	58	49
	Meshkuj	643	680	649

Të tjera	Femra Meshkuj	1156 8524	1251 8821	1143 8029
-----------------	--------------------------	--------------	--------------	--------------

Burimi: www.instat.gov.al

Nga tabela e mësipërme mund të vërehet një dallim drastik kur është në pyetje kryerja e veprave penale tek fëmijët e gjinisë femërore me ato të gjinisë mashkullore duke rezultuar të jetë gjinia mashkullore shumë më e prirur për të kryer vepra penale si sulme të ndryshme, dhunime, vrasje, krime vjedhjesh dhe të tjera. Mirëpo nëse e bëjmë ndarjen e veprave të cilat janë kryer më së shumti nga ana e fëmijëve meshkuj rezulton të jetë si vijon, sulme meshkujt fëmijë kanë kryer më së shumti gjatë vitit 2015, sulme serioze më së shumti kanë kryer gjatë vitit 2016, numri i dhunimeve gjason të jetë shumë i ngjajshëm gjatë tërë intervalit kohorë, vjedhje kemi të kryera më së shumti në vitin 2015, krime vjedhjesh më së shumti në vitin 2016, vrasje gjatë vitit 2015, krimet e drogës të kryera nga meshkujt fëmijë qëndrojnë thuajse identike në numra gjatë gjithë viteve në fjalë. Numri i krimeve të llojeve tjera qëllon të jetë i lartë si nga fëmijët femra ashtu edhe meshkuj, mirëpo numri më i madh i krimeve janë kryer definitivisht nga meshkujt fëmijë në Republikën e Shqipërisë edhe atë gjatë vitit 2016.

Përfundime dhe rekomandime

Ky studim mbi fëmijët në konflikt me ligjin, synoi që përveç evidentimit të faktorëve psiko-socialë të riskut dhe përshkrimit të profileve të fëmijëve, të formulojë dhe disa konkluzione të përgjithshme mbi rezultatet e studimit të cilat do të ishin me interes për të gjithë subjektet e interesuara për këtë kategori dhe veçanërisht për hartimin e politikave të parandalimit të kriminalitetit dhe rehabilitimit të fëmijëve që janë përfshirë në kryerjen e veprave penale. Bazuar në rezultatet e këtij studimi mund të thuhet se kriminaliteti i fëmijëve në Republikën e Maqedonisë Veriore ka qenë dhe mbetet një problem shqetësues për shoqërinë tonë. Fakti që pothuajse të gjithë fëmijët të përfshirë në vepra penale për periudhën e studiuar rezulton të jenë meshkuj, tregon se meshkujt ka më shumë gjasa të përfshihen në kryerjen e veprave penale. Fakti që pjesa më e madhe e fëmijëve janë akuzuar apo dënuar për kryerjen e veprës penale të vjedhjes në forma të ndryshme, është në përputhje me faktorë të tjerë si gjendja e vështirë

ekonomike, mungesa e arsimit apo formimit profesional. Të gjithë këta faktorë bëjnë që fëmijë të mos kenë zgjedhje dhe të mundohen për të siguruar burime mbijetese në mënyrë të jashtëligjshme.

Një element shumë pozitiv është hartimi dhe zbatimi i programeve rehabilituese të fëmijëve në institucionet penitenciare. Megjithatë, këto programe nuk mund të sjellin ndryshime të qëndrueshme në përmirësimin e sjelljes së fëmijëve, nëse nuk reduktohen faktorët e riskut si dhe nëse nuk ekzistojnë struktura që ofrojnë programe ri-integruese për periudhën pas lirit.

Parandalimi dhe ndërhyrja si masa rekomanduese

Parandalimi dhe ndërhyrja janë dy koncepte të ndryshme. Parandalimi nënkupton marrjen e masave për të mos lejuar shfaqjen e problemit dhe drejtohet ndaj të gjithë popullatës. Ndërhyrja realizohet me individët më të rrezikuar, apo të përfshirë në sjellje kriminale dhe synon reduktimin apo eliminimin e sjelljeve problematike.

Modelet e suksesshme të parandalimit të kriminalitetit të fëmijëve

Ekzistojnë programe të ndryshme, të cilat kanë rezultuar të suksesshme për parandalimin dhe trajtimin e sjelljeve delikvente. Në përgjithësi programe efikase konsiderohen ato që: Identifikojnë faktorët e riskut dhe ata mbrojtës, ndaj të cilëve janë të ekspozuar fëmijë, fokusohen më shumë tek fëmijët e ekspozuar ndaj faktorëve të rrezikut, ofrojnë ndërhyrje në plane/drejtime të ndryshme, janë intensive dhe të vazhdueshme, marrin në konsideratë pikat e forta dhe të dobëta të fëmijëve, merren jo vetëm me individin, por dhe me ambientin social që e rrethon. Parandalimi i hershëm redukton gjasat që fëmijët të përfshihen në sjellje problematike. Për fëmijët të cilët janë përfshirë në sjellje kriminale ndërtohen programe specifike trajtimi.

Qëllimi i trajtimit nëpërmjet këtyre programeve është të mësohet e strategjive për të rritur nivelin e ndërgjegjësisimit dhe të autokontrollit në përballje me situata problematike. Në aplikimin e programeve është e rëndësishme të punuarit në ekipe multi-disiplinare, për trajtimin në aspekte të ndryshme (psiko-sociale, edukative, arsimore).

Menaxhimi i fëmijëve me tendenca për tu përfshirë në sjellje delikvente është një sfidë e vazhdueshme. Zhvillimi i marrëdhënieve ndërpersonale mund të jetë një nga qëllimet e trajtimit. Vendosja e një marrëdhënieje besimi me individin do të jetë më produktive sesa konfrontimi me zemërim, ndëshkimet dhe disiplina e rreptë. Vendosja e kufijve dhe e pritshmërive të qëndrueshme dhe me sens logjik është me rëndësi në mënyrë që të kultivohet përgjegjshmëria individuale për veprimet e kryera. Për një trajtim sa më efektiv rekomandohet bashkëpunimi me familjen, përfshirja në programe arsimimi si dhe caktimi i detyrave specifike të cilat kanë një qëllim të caktuar.

KONKLuzion

Lufta ndaj kriminalitetit dhe mbrojtja e interesit më të lartë të fëmijës është në fokus të ligjvënësit sepse përfshirja e fëmijëve në strukturat kriminale vetëm vjen duke u rritur. Në kuadër të luftës kundër kriminalitetit të fëmijëve janë bërë ndryshime të shumta legislative por vazhdon të jetë ende një sfidë realizimi i ndryshimeve institucionale të cilat do të çonin në zbatimin me efikasitet të normave ligjore. Në këtë pjesë të drejtësisë penale lidhen shumë struktura dhe shumë çështje që kanë të bëjë me legjislacionin mbi fëmijët.

Të tilla janë strukturat përgjegjëse për zbatimin e tij, strukturat e ndihmës mbështetëse të administratës publike, strukturat përgjegjëse për integrimin social të tyre, rehabilitimin e fëmijëve në konflikt me ligjin, strukturat përgjegjëse për mbrojtjen e të drejtave të fëmijëve viktimë dhe strukturat përgjegjëse për parandalimin e kryerjes së veprës penale dhe sigurimi i rendit publik gjatë administrimit të drejtësisë. Të drejtat e fëmijëve dhe konfliktet e tyre me ligjin nuk janë fenomene të sotshme. Ato kanë ekzistuar që në fazat embrionale të hartimit të legjislacioneve dhe në varësi të periudhave dhe të nevojave të momentin ato kanë pësuar ndryshime pozitive.

Kriminaliteti i fëmijëve i ka rrënjët që me krijimin e shoqërisë njerëzore. Në periudhën ku ende nuk mund të flitej për ligje dhe norma ligjore, fillimisht përgjegjësia e fëmijëve ka qenë objektive më vonë me hartimin e normave të para ligjore që më vonë është shëndërruar në përgjegjësi penale. Për fëmijë kanë pasur një pozitë juridiko - penale më të lehtë dhe më të favorshme në krahasim me të rriturit për faktin se fëmijët nuk kanë arritur pjekurinë e duhur biopsikike.

Në shekullin e XX filloi një ndikimin i shkollës sociologjike në hartimin e legjislacioneve penale. Në këtë periudhë u rrit rëndësia e përcaktimit të moshës për përgjegjësi penale të fëmijëve ku konsideroheshin maxhorenë personat që kishin mbushur moshën 18 vjeç dhe konsiderohen si penalisht të papërgjegjshëm fëmijët të cilat nuk kanë mbushur moshën 14 vjeçare në momentin e realizimit të një veprë penale. Në vitet tridhjetë të shekullit XX në shumicën e legjislacioneve penale u përqaftuan masat edukuese, si lloje të posaçme të sanksioneve penale. Një nga parimet më të rëndësishme në përcaktimin e kufirit të moshës së fëmijërisë e për rrjedhojë të moshës për përgjegjësi penale është parimi i interesit më të lartë të fëmijës. Sipas Kushtetutës tonë, edhe pse nuk ka një nen të veçantë lidhur me interesin më të lartë të fëmijës, ajo i ofron mbrojtje të veçantë që ka për qëllim të tregojë dhe një status të një kujdesi më të madh për fëmijët, i cili duhet të reflektohet jo vetëm në legjislacion por edhe në të gjithë veprimtarinë e organeve shtetërore dhe subjekteve në kontakt me fëmijët. Përcaktimi i moshës për përgjegjësi penale lidhet ngushtë me detyrimin e shteteve në krijimin e një sistemi efektiv të drejtësisë penale për fëmijë. Moshë për përgjegjësi penale është konsideruar moshë për të cilën një person mund të konsiderohet përgjegjës për një vepër penale dhe mund t'i nënshtrohet procedurave penale. Moshë për përgjegjësi penale ndryshon nga një vend në tjetrin në bazë të zhvillimit shoqëror dhe kulturore të një vendi. Në legjislacionin tonë e gjejmë të sanksionuar moshën për përgjegjësi penale ku përcaktohet se “Ka përgjegjësi penale personi që në kohën e kryerjes së një krimi ka mbushur moshën katërbëdhjetë vjeç”. Pra është sanksionuar moshë për përgjegjësi penale për veprat penale dhe kundërvajtjet ligjore, duke përcaktuar si moshën minimale edhe atë katërbëdhjetë vjeçare.

Me ndryshimet e shumta kulturore, sociale dhe ekonomike përfshirja e të rinjve në veprimtari kriminale ka ardhur gjithnjë e në rritje. Duke analizuar dhe kuptuar shkaqet e këtij fenomeni mund të përcaktohet trajtimi i duhur për këtë kategori personash. Në rritjen e kriminalitetit ndikojnë faktorët e brendshëm dhe të jashtëm. Në faktorët e brendshëm përfshihen personaliteti i fëmijëve dhe karakteri i fëmijëve.

Aspekti procedural i trajtimit të një akti kriminal ku është përfshirë një fëmijë ka një rëndësi esenciale që fillon në momentin e parë të ndalimit dhe vazhdon me të njëjtin intensitet deri në procesin gjyqësor. Kjo për faktin se një procedurë e papërshtatshme do të cënonte të drejtat dhe

liritë themelore të fëmijëve në veçanti dhe të çdo individi tjetër në përgjithësi. Në Kodin e Procedurës Penale janë parashikuar rregulla për mënyrën e ndjekjes, hetimit dhe gjykimit të veprave penale.

Fëmijët janë një kategori personash të favorizuar për shkak të pozitës së tyre por edhe ndaj tyre kur vërtetohet se ata janë autorë të veprave penale shteti aplikon sanksione penale. Në aplikimin e sanksioneve duhet të merret në konsideratë nevoja për edukimin dhe mirëqenien e fëmijëve. Masat të cilat do të gjejnë trajtim janë dënimi me burgim, masat edukuese dhe alternativat e dënimit me burgim. Si alternativa të dënimit janë gjysëmliria, pezullimi i ekzekutimit të vendimit me burgim dhe vënia në provë, qëndrimi në shtëpi, pezullimi i ekzekutimit të dënimit me burgim dhe detyrimi për kryerjen e një pune në interes publik dhe lirimi me kusht.

BIBLIOGRAFIA

1. Ahmedi, A. B., "Delikuenca e fëmijëve" UEJL, 2019 (Dispense)
2. Ahmedi, A. B., Trajtimi Juridiko-Penal i Fëmijëve në Republikën e Maqedonisë së Veriut, Tetovë 2021
3. Boica, C., "Criminal Responsibility of Minors in the Republic of Croatia" Vol. 1 pages 263-275., 2004
4. Collaku, H. Efikasiteti i Procedurës Penale për fëmijë dhe ruajtja e identitetit të fëmijë, UDC 343.137.5
5. Dunkel, F., Criminology and Criminal Justice and Juvenile Delinquency, International and Comparative Criminology., 2016
6. Delorme., A. "Statistical Methods", Schwarz Center for Computational Neuroscience, INC., University of San Diego.
7. Gjolena., A. "Pozita penalo-juridike e të miturve si subjekt aktiv në kriminalitet" Universiteti European i Tiranës, Tiranë, 2017
8. Hoecke., V. M. "Methodology of Comparative Legal Research Law and Method.
9. Halili, R. Penologjia, "E drejta e Ekzekutimit të sanksioneve Penale", Prishtinë 2014
10. "Introduction to Data analysis Handbook", Academy for Educational Development, 2006
11. Jakupi, A., "Metodologjia e punës Shkencore Kërkimore" Prishtinë, 2005
12. Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë, Nëntor 1991
13. Kambovski, V., E Drejta Penale 'Pjesa e Pergjithshme', 2010, Shkup
14. Kosumi, M., dhe Shasivari, R., "Procedura Penale ndaj fëmijëve"
15. Kodi i Drejtisë Penale Për fëmijë i Republikës së Shqipërisë n. 37/ 2017
16. Loeb., S. Dynarski., S. McFarland., D. Morris., P. Reardon., S. Reber., S. Descriptive analysis in Education: A guide for researchers. 2017
17. Lyman Ott., R "An Introduction to Statistical Methods and Data analysis, Fifth edition, 2001
18. Ligji për procedurë Penale i Republikës së Maqedonisë
19. Mathews, S. Schiraldi, V., `chester., L. "Youth Justice in Europe: Experience of Germany, the Netherlands, and Croatia in providing Developmentally appropriate responses to emerging adults in the Criminal Justice system, Justice Evaluation Journal, Routledge.

20. Nanev, L. Ilievski, J. Jakovcevska, L., "Procedura për veprim me fëmijën viktimë", Dhjetor, 2014
21. Raporti Inicial I Shteteve Nënshkruese i vitit 1993: Kroacia, UN. DOC.CRC/C/8
22. Sahiti, E., & Zejneli, I." E Drejta e Procedurës Penale e Republikës së Maqedonisë", 2017, UEJL
23. Shegani, A., E Drejta Penale e Krahasuar, 2002, Tiranë
24. Turkeshi. E., Masat edukuese të parashikuara në Kodin Penal dhe zbatimii tyre në Shqipëri", Revista Shqipëtare për studime Ligjore, Vol. 1., 2011
25. "Udhëzimet e Këshillit të Evropës mbi Strategjitë e integruara kombëtare për mbrojtjen e fëmijëve nga dhuna", Këshilli i Evropës, Strasburg www.coe.int/children
26. Zejneli, I., Delikuenca e fëmijëve në Republikën e Maqedonisë, 2010, UEJL

Të dhëna statistikore nga faqet zyrtare të Byrove për statistika

1. Byroja për statistika e RMV www.stat.gov.mk
2. Byroja për statistika e R. Shqipërisë www.instat.gov.al
3. Byroja për statistika e R. Kroacisë www.dsz.hr
4. https://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/en/STAT/STAT_30-GE_07-CV/ZZZ_en_GECr_ConvictedPerson_r.px

Artikuj online:

<http://avokatia.al/revista/13-avokatia-27/33-horizonte-27>

<https://www.savethechildren.org/content/dam/usa/reports/annual-report/annual-report/sc-2012-annualreport.pdf>

<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/7cf35124-e954-4d4c-a8ac-5b47f00cad73/language-en>

Lista e tabelave

Tabela nr. 1 Numri i përgjithshëm i fëmijëve të paraqitur, të akuzuar dhe të dënuar gjatë intervalit kohorë nga viti 2017 deri më vitin 2019 në RMV.....	22
Tabela nr. 2 Numri i krimeve të realizuara nga fëmijë gjatë intervalit kohorë nga viti 2017 deri më vitin 2019 në RMV	56
Tabela nr. 3 Numri i përgjithshëm i fëmijëve të gjykuar sipas gjinisë gjatë intervalit kohorë nga viti 2017 deri më vitin 2019 në RMV	56
Tabela nr. 4 Numri i fëmijëve të gjykuar nga mosha 14-16 gjatë intervalit kohorë nga viti 2017 deri më vitin 2019 në RMV	57
Tabela nr. 5 Numri i fëmijëve të gjykuar nga mosha 16-18 gjatë intervalit kohorë nga viti 2017 deri më vitin 2019 në RMV	57
Tabela nr. 6 Numri i fëmijëve që u janë shqyrtuar masa sanksionimi në bazë të veprave penale të kryera gjatë intervalit kohor nga viti 2017 deri më vitin 2019 në RMV	57
Tabela nr. 7 Fëmijë të gjykuar sipas rrethit familjar dhe grupeve të veprave penale të kryera gjatë intervalit kohorë nga viti 2017 deri më vitin 2019 në RMV.....	60
Tabela nr. 8 Numri i fëmijëve të përfshirë në vëpra penale sipas veprës penale në Kroaci në vitin 2015.....	60
Tabela 8.1 Kohëzgjatja e dënimit sipas veprës penale të kryer dhe numri i fëmijëve të dënuar në Kroaci në vitin 2015.....	61
Tabela 8.2 Masat e sanksionimit të fëmijëve madhorë dhe të fëmijëve të rinjë.....	62
Tabela nr. 9 Numri i fëmijëve të përfshirë në vëpra penale sipas veprës penale të kryer në Kroaci për vitin 2016.....	62
Tabela 9.1 Kohëzgjatja e dënimit sipas veprës penale të kryer dhe numri i fëmijëve të dënuar në Kroaci në vitin 2016.....	63
Tabela 9.2 Masat e sanksionimit të fëmijëve madhorë dhe të fëmijëve të rinjë.....	64
Tabela nr. 10 Numri i fëmijëve të përfshirë në vëpra penale sipas veprës penale të kryer në Kroaci për vitin 2017	64
Tabela 10.1 Kohëzgjatja e dënimit sipas veprës penale të kryer dhe numri i fëmijëve të dënuar në Kroaci në vitin 2017.....	65
Tabela 10.2 Masat e sanksionimit të fëmijëve madhorë dhe fëmijëve të rinjë.....	66
Tabela nr. 11 Numri i fëmijëve të përfshirë në vëpra penale sipas veprës penale të kryer në Kroaci për vitin 2018	66
Tabela 11.1 Kohëzgjatja e dënimit sipas veprës penale të kryer dhe numri i fëmijëve të dënuar në Kroaci në vitin 2018.....	67
Tabela 11.2 Masat e sanksionimit të fëmijëve madhorë dhe të fëmijëve të rinjë.....	68
Tabela nr. 12 Vepra penale dhe procedura penale të paraqitura gjatë intervalit kohorë nga viti 2015 deri më vitin 2018 në Republikën e Shqipërisë	68
Tabela nr. 13 Numri i të fëmijëve autorë kryerës të veprës penale gjatë intervalit kohorë 2017 - 2019.....	70
Tabela nr. 14 Fëmijë të pandehur për vepra penale nga mosha 14- 17 gjatë intervalit kohorë 2015 - 2019	70
Tabela nr. 15 Numri i fëmijëve të akuzuar sipas gjinisë gjatë intervalit kohorë 2015 - 2017	71
Tabela nr.16 Loji i veprave penale të kryera nga fëmijë ndarë në gjini gjatë intervalit kohorë 2015- 2017	71